

T. B. M. M.

ZABIT CERİDESİ

Dokuzuncu İçtima

23 . 8 . 1339 Perşembe

Münderecat

	Sayfa
1. — Zaptı sabık hulâsası	264
2. — Evrakı vâride	264
Takrirler	264
1. — Karesi Mebusu Vehbi Beyin; Zabıt ceridelerinin bir an evvel tab'ı ve neşri hakkında takriri	264
2. — Kayseri Mebusu Sabit Beyin; Birinci devrei içtimaiye âzayı kiramının İstiklâl madalyalarıyla takdirnamelerinin teşriî itası hakkında takriri	264
3. — Müzakere edilen maddeler	264
1. — Lozan'da münakit Sulh Muahede, mukavele ve senedatın tasdikine dair kanun lâyihası (1/4) ve Hariciye Encümeni mazbatası	264:291

BİRİNCİ CELSE

Bed'i müzakerat; saat : 1,40

REİS — Reisisani Ali Fuad Paşa Hazretleri

KÂTIPLER : Ruşen Eşref Bey (Karahisarı Sahib), Mahmud Bey (Siird)

REİS — Efendim! Celseyi açıyorum, zaptı sabık okunacaktır.

1. — ZAPTI SABIK HULÂSASI

Birinci Celse

Reisisâni Ali Fuad Paşa Hazretlerinin Riyasetlerinde inikadederek zaptı sabık hulâsası kıraat ve aynen kabul olundu. Meclis namına Kuvayı Havaiye satın alınması için bir senelik tahsisattan yüzde beşinin terk edilmesine dair Mentеше Mebusu Esad Efendinin takriri icabı teemmül ve neticesi Heyeti Umumiyye arz edilmek üzere İdare Heyetine havale, Mütareke sebebiyle tatbik edilememiş olan Gazianteb livasının hudut ve teşkilâtı hakkındaki 14 Mart 1334 tarihli Kanunun mevkii tatbika vazı hususunun tasviben Dahiliye Vekâletine tebliğine dair Gazianteb Mebusu Ali Cenani Beyle rüfekasının takriri ruznameye ithal ve Muş mebusları Osman Kadri ve Rıza beylerin mazbatai intihabiyeleri Beşinci Şubeye tevdi olundu. Badehu geçen içtimada ibtidar olunan Sulh Muahedenamesi hakkındaki müzakeratın mâbadına devam olunarak berayı tenefüs celse tatil edildi.

İkinci Celse

Reisisâni Ali Fuad Paşa Hazretlerinin tahtı Riyasetlerinde bilinikat Muahedename müzakeratına devam edildi. Vaktin darlığı hasebiyle mâbadına Perşembe günü devam olunmak üzere İçtimaa nihayet verildi.

Reisisani
Ali Fuad

Kâtip
Karahisarı Sahip
Ruşen Eşref

Kâtip
Mahmud

(Zaptı sabık okundu)

REİS — Efendim zaptı sabık hakkında bir mütalâa var mı? Zaptı sabık hulâsası kabul olundu.

2. — EVRAKI VARİDE

Takrirler

1. — *Karesi Mebusu Vehbi Beyin, Zabıt ceridelerinin bir an evvel tabı ve neşri hakkında takriri.*

2. — *Kayseri Mebusu Sabit Beyin, Birinci Devrei içtimaiye Âzayı Kiramının İstiklâl madalyalarıyla takdirnamelerinin tesrî itası hakkında takriri.*

REİS — Bir iki takrir var, onların havalesinden sonra müzakerata başlarız. Zabıt ceridelerinin bir an evvel tabı ve neşri hakkında Karesi Mebusu Vehbi Beyin takririni müsaadenizle Divanı Riyasete havale edeyim. Birinci Devrei İçtimaiye Âzayı Kiramının İstiklâl madalyalarıyla takdirnamelerinin tesrî itası hakkında Kayseri Mebusu Sabit Beyin takririni var. Geçen sefer de böyle bir takrir verilmiş ve Divanı Riyasete havale edilmiştir. Müsaade ederseniz bu takrir de Divanı Riyasete havale edelim ve icabı orada teemmül buyurulsun.

3. — MÜZAKERE EDİLEN MADDELER

1. — *Lozan'da münakit Sulh Muahede, Mukavele ve Senedatın tasdikine dair kanun lâyhası (1/4) ve Hariciye Encümeni mazbatası.*

REİS — Efendim! Ruznameye geçiyoruz. Söz İsmet Paşa Hazretlerindir. Buyurun Paşa Hazretleri.

HARİCİYE VEKİLİ İSMET PŞ. (Malatya) — Muhterem arkadaşlar! 1914 senesinde infilâk eden Harbi Umumiye Türkiye için tasfiye eden Muahedename ve senedatı düveliyeyi Huzuru Âlinize takdim ettim. Derhatır buyurursunuz 1914 te Harbi Umumi infilâk ettiği zaman bütün milletler meçhuliyet karşısında, endişei hayat ile ve endişeyi ferda ile düşünüyör-

lardı. Hiç şüphesiz Osmanlı İmparatorluğunun ciddi mehalik karşısında bulunduğunu sahibi idrak ve insaf olan hiçbir kimse reddedemezdi, bu kadar mahmul ve meşbu bir endişe içinde Osmanlı İmparatorluğunun intihabedeceği vaziyet ve en muvafık olan fikir ve tedbir ne idi? Bu daima şayanı tetebbu ve şayanı münakaşa bir zemindir. Ben bugün bu zemine girmeyi arzu etmiyorum, bir faidei amelîyesi yoktur. Hepimiz derhatır ederiz ki : 1330 daki Osmanlı İmparatorluğu zimandarını bu büyük vaziyetin tedbirini harbde bir tarafa iştirak ve iltihakta bulmuşlardır. Esası münakaşa etmemek hakkındaki kararını muhafaza ediyorum. Bununla beraber Harbi Umuminin birçok safahati tetkik olunmalıdır. Âtiye mucibi intibah olmak için lâzımdır. Evvelâ Harbi Umumiye tarzı dâhulü hiçbir zaman şayanı tenkid olmaktan kurtulamaz. Her millet Harbi Umumiye hayat ve memat mücadelesi olduğunu samimem ve ciddiden bilerek karar vermiştir. Hayat ve memat mücadelesine karar vermek bir kimsenin, bir heyetin hakkı değildir. Bu; milletin bizzat verebileceği bir karardır. Bu kadar büyük hadisat milletin karşısında emrivaki olarak bulundurulamazdı. Arkadaşlar, Harbi Umuminin cereyanı da baştanbaşa medarı ibrettir. Kemali esaf ve elemle derhatır etmeliyiz ki günâgün suiistimalât baştanbaşa memlekette bir sistem, bir meslek haline gelmiştir. Hepemiz biliriz ki kendi hudutlarımızı ve kendi vatanımızı müdafaa etmeye zaten kifayet etmiyen evlâdı vatan; vatan haricinde heder edilmişti.

Arkadaşlar! Bu toprağın evlâtlarının kanı cenebilerin yeddi tasarrufunda idi. Enebilir bu memleketin en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün siyasetine en kuvvetli bir salâhiyetle nüfuz ve hulûl etmişlerdi. Sahibi izan ve insaf hiçbir kimse Osmanlı İmparatorluğunun artık bir mevcudiyeti hâkime ve müstakille halinde bulunmadığına zerre kadar şüphe etmiyorlardı. İdarei memlekette milletin kendi iradesi ve ihtiyarı tamamen insilâbetmiş idi. Halbuki arkadaşlar bu vaziyette fert için olduğu gibi millet için, memleket için de kendi irade ve ihtiyarı en büyük kuvveti ve en kuvvetli medarı istinadıdır. Eğer irade ve ihtiyarına sahibolsa idiler o zamanki zimamdarın Harbi Umuminin safahati esnasında tezahür eden fırsatlardan

belki istifade ederlerdi ve memleketimiz için birçok felâketlere mâni olmak şöyle dursun belki müttefikleri için de daha müsait şeriatî sulhiye elde etmesine medar olurlardı. Daima elemle ve teessürle düşüneceğimiz bu safahat hiçbir zaman gözümüzün önünden ayrılmamalıdır. Büyük bir hadisei tarihiyeyi tasfiye ediyoruz.

Muhterem efendiler! Mütarekeden sonra geçen safahat için âlâmımızı, ıztırabımızı tahrik etmek istemem. Çok mevani ve müşkülâta mâruz kalmışızdır. Bundan bahsedişim, bilhas-sa siyasî bir noktayı kendi telekkiyatı milliye-miz noktayı nazarından nazarlarınızda tebarüz ettirmektedir. Eski sistemi bu hareketlere sevk eden bir sebebi aslı, bir siyaseti asliye vardır. Bu siyaseti asliyeyi müsaade ediniz iki cümle ile ifade edeyim : İster Mutlakiyet devrinde, ister Harbi Umumi devrinde ve isterse ondan sonra olsun ekseriyetle Osmanlı İmparatorluğunun dahilî idaresi için şiarı; milletin murakabesinden kendisini kurtarmaya çalışan, milletin murakabesine karşı ıztırab hisseden bir Mutlakiyet idare fikri idi. Şekil ne olursa olsun - Osmanlı İmparatorluğunun - ruhunda daima bu kalmıştı. Dâhilde her türlü murakabeden âzade kalan bir Mutlakiyeti idare fikri, idarei dâhiliye siyasetini teşkil ediyordu. Haricî siyaset ise ister dostluk, ister ittifak, ister herhangi bir nam altında olursa olsun intihabettikleri bir devlete karşı nihayetsiz bir teslimiyet ile ifade olunabilir. Mütarekeden evvel ekseriyetle vaziyet bu idi, mütarekeden sonra vaziyet ekseriyetle bu oldu ve Osmanlı İmparatorluğunun bütün ananatında yerleşen sistem ve haleti ruhiye budur. Türkiye Büyük Millet Meclisi ve onun Hükümetiyle tecelli ve devam eden siyaseti millîye; bu arz ettiğim eski siyasete taban tabana zıttır; zıddı tam ve zıddı mutlak halindedir. Biz dâhilde idarei Hükümeti milletin bilâkaydüşart murakabesi altında bir idare, daha vâzıh bir tâbir ile milletin kendi işini bilfiil idare etmesi şeklinde bir idare anladık ve o sistemi takibettik. Haricî siyasette şiarımız evvelâ temas edeceğimiz herhangi bir Devlete karşı kendi mevcudiyetimizi müdrik ve tam, müstakil ve menafîimize tamamen sahip bir vaziyet almak suretinde telâkki ettik... En müşkül zamanlarda diğer devletlerle tesis ettiğimiz münasebat ancak bu suretle ifade olunabilir. (Alkışlar) Âtiyen takibedeceği-

miz münasebat ve tesis edeceğimiz dostluklar ve her gûna revabıtta dahi evveleminde Türkiye'nin ve Türk milletinin hüviyeti müstakillesi, mevcudiyeti tamamen muhterem ve mutebêr midir? Bunu bir noktai azimet ve bir noktai temas addedeceğimiz. Bundan sonra başlıyan münasebat hakikî ve maddî bir surette ve mukabil bir şekilde olmak üzere devam edecektir. Siyaseti haricîyiz, şekli idareimizin doğduğu günden beri bu oldu ve ilâmaşallah ve ilelebet bu olacaktır. Onun için Heyeti Aliyenize takdim ettiğimiz muahedatta mukaddime olarak bu münasebatın devletlerin istiklâl ve hâkimiyetine hürmet esasına riayet vücutunu mülâhaza ederek yapılmış olduğu zikrediliyor. Bu bir tesadüf ve bir lâfız değildir ve mukaddes bir (ideal) e behemehâl vâsıl olmak için yürüyen bir milletin istihsal eylediği bir vaziyet ve neticedir. Tevarüs ettiğimiz Osmanlı İmparatorluğunun şimdiye kadar akdettiği mukavelât ile bu mukavelât arasında esaslî bir fark ve büyük bir tefevvuk bu mahiyettedir.

Efendiler! Elimizdeki vesaik bir mücadelele siyasiye devrinin netayicidir. İstiklâl Mücadelesinin mücadelâtı harbiyesi bittikten sonra mücadelâtı siyasiyesi başlamıştır. Bu mücadelâtı siyasiye hakikatı halde Mudanya Mütarekesinden başlar. Mudanya Mütarekesi günlerinde milletimizle bize muhasım olan milletler arasındaki vaziyeti siyasiye ve haleti ruhiye şu tarzda ifade olunabilir: Bir suretle teşfiyesi ve tatmini kabil olmıyan bir emniyetsizlik vardı. Uzun senelerin hâdisatı her hangi bir teması siyasi için büyük bir emniyetsizlik vücuda getirmişti. Emniyetsizlik, yekdiğerin her hangi bir sözüne ve imzasına emniyetsizlik medarı hayat mıydı? Ve bu mücadele nihayet bulmıyacak mıydı? Avrupa'da ve bizim memleketimizde müfritler vardı ki, bu siyaset yolunu hiç açmaksızın, başlanan silâh hareketini nihayetine kadar yürütmek istiyorlardı. Bunun nihayeti yoktu. Silâh hareketi nihayet bir noktada durmak lâzımdı. Büyük Millet Meclisi Hükümeti bu noktada katî bir nüfuzu nazar ve katî bir karar ile tedbir aldı. Evet bu vaziyeti askeriye içinde milletlerle siyasi temasa girmek ve siyasi ahitler imza etmek mümkündü ve muvafıktı. İşte böyle selim bir his ile malûmunuz olan Mütarekename imzalandı. O günden itibaren Muahedenameyi imzalaymaya kadar, mülâhaza ve kararlarında vuzuh olmıyan müfritler Mudanya Mütarekesinin hata olduğunu iddia

etmişlerdi. Muhti kendileri idi. Bu hatayı bugün kuvvetle tebarüz ettiren netice göz önündedir. Mudanya Mütarekenamesini yapılmıyarak harekâtı askeriye ile istihsal edebileceğimiz araziye bir damla kan akıtmaksızın ve bir taşı yeniden devinmeksizin tamamen istihsal etmiş oluyoruz. Ancak Mudanya Mütarekesiyle ihdas ettiğimiz mevki siyasedir ki, ondan sonra sekiz, dokuz ay süren büyük bir konferansın müspet bir hedefe yürümesini muciboldu.

Arkadaşlar! Lozan Konferansı milletimizin Avrupa ortasında davet olunduğu büyük bir imtihandır. Mübalâğa ad buyurmayınız, acaba uzaklardan sesini işittiğimiz Türkiye medenî âlem ortasında ve günagün müşkülât içinde vazih ve sarih olarak dâvasını teşrih ve müdafaa edecek bir seviye medeniye ve bir seviye siyasiyede midir? Acaba gördüğümüz manzara Anadolu dağlarında şu veya bu tesadüfün, muhasımlar tarafından irtikâbolunan şu veya bu hatanın tesadüfî neticesi midir? Yoksa müspet ve muayyen bir hedefe doğru bir milletin bütün kuvvet ve menabii ile vakfinesederek behemahal istihsalı gaye için giriştiği bir mücadele midir? Bunun imtihanı idi. Türkiye Lozan'da bugün eihamı idare eden heyetlerin, mücerrep, ilim ve irfan ile mütemayız, vazifelerini ifa için ciddî bir surette yatışmış ve çalışmış mümessilleriyle karşı karşıya geldi. Bütün heyeti Murahhasalar kendi memleketlerine karşı vazifelerini ifa etmek için büyük gayret göstermişlerdi. Bunu takdir ile yâd etmeyi bir vazife kadirşinasi addederim. Heyeti Murahhasamız ki, ben onun min gayriliyakatin riyasetiyle mübahiydim. Hükümetimiz ve Meclisimiz tarafından itina ile intihabolunmuştu. Sizin huzurunuzda ve milletin muvacehesinde ve muvacehei âlemde, muharebe meydanında bir asker gibi gece gündüz samimî bir hissi vazife ile çalışmış olan, her gûnâ müşkülâta galibe için maddî ve mânevî bütün kabiliyetlerini sarf etmiş ve şahsî her türlü endişeden âzade olarak sırf vatanın tevdi ettiği vazifeyi ifa etmek için bezli vüudetmiş olan Heyeti Murahhasa arkadaşlarımızı lisanı hürmetle yâd ederim. (Alkışlar) Dünyanın her yerinde birçok muahedat yapı yapı yalnız ilimde değil, tecrübeleri sayesinde de mühim bir mevki kazanan mütchassislarla bizim mütchassislarımız ve müşavirlerimiz karşı karşıya geldiler. Fennî ve ilmî noktai nazardan

dahi düşünülecek olursa bu ağır bir vazife idi. Murahhas olarak yazife almış olan Hasan Beyi ki kendisinden pek çok istifade ettim ve samimî bir müzaheret gördüm - ve bilhassa murahhas olarak beraber çalıştığım Dr. Rıza Nur Beyi tevkîrla yâd etmek isterim. (Alkışlar)

Arkadaşlar! Günagün tesirat altından yalnız ilim ve vukuf ve tecrübe kâfi değildir. Fevkalâde bir metaneti âsâp lâzımdır. Hakikaten bir (ideal) e hizmet lâzımdır. Fevkalâde bir feragatinefs hissi ile yekdiğerine eklenmek ve yekdiğerine samimî bir müzaheret göstermek lâzımdır. Arkadaşlarımdan ve bilhassa Rıza Nur Beyden bunu gördüm. Dr. Rıza Nur Bey Türk Heyeti Murahhasası içinde başlıca medarı muvaffakiyet olmuştur. Millete bunu söylemek vazifemdir. Nasıl bir kıtai askeriye muntazaman ve bir disiplin ile ifayı vazife ederse arkadaşlar da tamam bir feragatinefs ile reislerine merbut olduklarını bütün cihan nazarında göstermişlerdir. Bu hal büyük mücadelede muvaffakiyetin başlıca bir esasıdır.

Arkadaşlar! Bir vazifei esasiyeyi ifa etmek için şunu da söylemek isterim. Gerek mücadelâtı harbiye esnasında ve gerek sulh müzakeratı esnasında sevki kaderle ağır mesuliyetler altında bulundum. Ağır mesuliyetler altında memleketin hayatı menafine taallük edebilecek ağır kararlar vermek vaziyetinde bulundum ve bunların hepsinde merkezî idareden ayrı olarak ya düşman karşısında veya sulh müzakeratında olduğu gibi Avrupa ortasında idim, - siyasi tâbir ile - siyasi muhassımlar arasında bulundum. Bu kadar ağır mesuliyetleri binuhaba almak için ve bunların içinde en büyük müşkülât karşısında dahi hedefe karşı yürümek için malik olduğum menbaî kuvvet bilhassa Büyük Millet Meclisi Reisi Gazi Mustafa Kemal Paşadır. (Alkışlar) Arkadaşlar! Yalnız şahsî bir minnet ve bir şükran ifade etmek için söylemiyorum, vazife ve iş noktai nazarından bir hakikatî ifade etmek için söylüyorum. İnsan çok bunaldığı zamanda en muvafık tedbiri bulsa dahi behemahal o muvafık tedbirin daha büyük ve samimî birisi tarafından teyidedilmesine muhtaçtır. Büyük ve karışık vaziyetler içerisinde en büyük tedbir o kadar basittir ki, ekseriya onu bulmak çok müşküldür. Fevkalâde karışık, dolaşık, bulutlarla meşhur bir muhit içerisinde yol gösterecek bir isabeti nazar lâ-

zımdır. Bu isabeti nazarı gerek muharebe hayatında ve gerek sulh hayatında bize gösteren Mustafa Kemal Paşa olmuştur. (Şiddetli alkışlar) Aldığım vazifelerde muvaffakiyet hâsıl olduysa gerek harbde ve gerek sulhta başlıca âmil olarak Mustafa Kemal Paşayı muvacehei millette ifade ediyorum.

Sulh Muahedenamesi ve merbutu olan senedat hakkında, günlerden beri arkadaşlar birçok tenkidat yaptılar. Heyeti umumiyesi hakkında müemel bir fikir vermek isterken arkadaşlarımızın hitabelerinde temas ettikleri birçok noktata da cevap vermiş olacağım, zannediyorum. Muahedename, hudutlarımızı tâyin ediyor. Cenup hududu, Ankara İtilâfnamesiyle tâyin edilen hudut, malûmuâlinizdir. Hatiplerin gösterdiği ve hile birçok millettaşlarımızın bu hudut haricinde kalmış olması münakaşa götürmez bir hakikattir. Bu hudut için müteselli olduğumuz cihet sulh meselesidir, muahedename ile milletler arasında hakikî bir sulh yapmış olacağımız kanaatidir ve bundan fazla olarak Ankara İtilâfnamesinde vaz'edilmiş olan ahkâm bu konferansta da ayrıca teyidolunmuştur. İmza ettiğimiz ve meriyetini tanıdığımız ahkâm için daha karar zamanında her hangi bir tereddüt ve endişe izhar etmeye hakkımız yoktur. Benim kanaatim odur ki, imza ettiğimiz sulh ile hakikî bir sulh yapacağız ve bu sulh ile milletler arasında yakın bir anlaşma hâsıl olacaktır. Eğer bu intizarımız tahakkuk ederse gerek muahedename ve gerekse Ankara İtilâfnamesi gibi elimizde bulunan senedat ile Cenup hudutlarında arkadaşlarımızın izah ettikleri esbabî endişe mündefi olacaktır.

Arkadaşlarımız, Garp hududundan da menüiyet göstermediler. Garp hududu haricinde birçok millettaşlarımızın kaldığını ve onların bugün de âlâm ve ıztırap içinde bulunduğunu söyledir. Bilirsiniz ki, Garp hududunda, bugün temin ettiğimiz huduttan başkası bizim Misaki Millimiz dâhilinde değildi. Bizim Misaki Millimiz dâhilinde ifade ettiğimiz talep, Garbi - Trakya'nın âra ile tâyin olunacak bir şekli idi. Hiçbiriniz bu muahedenamenin yektaraf ihzar olunmuş bir vesika olduğunu zannetmezsiniz. Elbette birçok esbab ve birçok iradeler tesadüm etmiş ve ortaya bir hâsıla çıkmıştır. Efendiler, bu hudut içinde ve bu hu-

dut haricinde bulunan millettaşlarımızın mukadderatı için istinadettiğimiz nokta sulhun hakikaten teessüs etmesidir. Eğer sulh hakikaten teessüs ederse, bizi bugün ıztıraba düşüren bütün esbab orada mündefi olacaktır. Garp hududu haricinde bıraktığımız millettaşlarımızın istirahatleri için muahedede teminat vardır, bundan başka Türk milletinin hassasiyeti de ayrıca bir kuvvet ve teminatır. Bundan fazla olarak benim kanaatim odur ki, Garp hududunda oradaki millettaşlarımızın huzur ve sükûn içinde yaşatılması ve o hudutlardaki komşularımızla aramızda daimî bir vesilei nizâ, bir vesilei ıztırab hâdis olmaması, her iki tarafın menfaati iktizasındandır. Menfaatler bunu emretmektedir. Türkiye yine bu esbab ile Adaların aleyhimize üssü tahrik ittihaz edilmemesi için de mütesellidir. Türkiye göreceği âsarı hulûsu kemaliyle takdir edecektir. Bu itimat ile muahedatı imza eyledik. Her iki hudut için yapılan mülâhazatı, yalnız şüphe ve endişeye istinadettirmemelidir. Gerçi şüphe ve endişe ekseri ahvalde medarı tedbir olur. Fakat daima medarı hayat değildir. Emniyet ve itimat ile tecrübe ve intizar, asıl unsuru hayat odur.

Hudutlar hakkındaki mülâhazatı bitirmek için Irak ile olan huduttan bahsetmek isterim. Bilirsiniz ki, muahede, Irak hududu tahliyenin hitamından itibaren dokuz ay zarfında halolunacaktır, diyor. Bu hudut hakkında çok münakaşat cereyan etti. Konferansın bu safhasında şayanı kabul bir şekil bulunamadı. Nihayet Muahedenamede, bu hududun muayyen bir müddet-zarfında dostane bir sureti hali ihtimali ifade edildi. Muahedenameye samimane hulul eden bir fikri dostanenin tahakkuk etmesine ciddî bir mâni olmasa gerektir. Bu hududun müzakeratına başlamazdan evvel milletlerle aramızda bulunan avamili zaruriyeti hasmanenin mündefi olması ve dostluk münasebatının teessüs etmiş bulunmasının gelecek müzakeratı teşkil edeceğini ümidediyoruz.

Arkadaşlar! Hudutlar üzerinde daha ziyade tevakkuf etmek istemem, eski Osmanlı İmparatorluğu aksamından olduğu halde hudutlarımız haricinde birçok dindaşlarımızı bırakıyoruz. Daima kemali fahir ile ve kemali saffet ile ilân edebiliriz ki bugün millî hudutlarımız haricinde kalan dindaşlarımıza karşı Türk Mil-

leti gördüğünden daha fazla vefa ve samimiyet göstermiştir. (Bravo sesleri, alkışlar) En dar zamanlarda, hattâ kendilerinden müşkülât gördüğümüz zamanlarda dahi onların selâmetlerini saffeti derun ile temenni etmekten başka bir gaye takibetmedik. Bugün de temennimiz kendi muhitleri ve milliyetleri dâhilinde selâmet ve saadet içerisinde yaşamalarıdır. Büyük bir İmparatorluğun inkısamı karşısında bütün cihana karşı yalnız kendi kuvvetiyle uğraşmaya mecbur kalan Millî Türkiye daha başka bir vaziyet alamazdı, ittihaz ettiğimiz zaruri hareket bu idi. Herkese ve herkese karşı vazifesini bîhakkın ifa etmişlerin istirahatı vicdaniyesi ile çikabiliriz. (Bravo sesleri)

Muahedenamede akalliyetlere ait birtakım mevad görüyoruz. Arkadaşlar! Dahilî anasıra dair muahedede mevaddı mahsusa bulunması, Harbi Umumiden sonra galipler zümresinde bulunan birçok devletlerin de kabul ettiği bir sistem haline gelmiştir. Biliyorsunuz ki, Misaki Millî de bunu kabul etmiştir. İki noktayı nazarı dikkatinize vaz' etmek isterim : evvelâ, galiplerin kabul ettiği maddelerden bir kelime fazla kabul etmemişizdir. Saniyen husule gelen şekli dahilî, Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki gûnagûn imtiyazat ile asla kabili kıyas değildir. Muahedelerde akalliyetler hakkında mevad bulunmadığı zaman, yani Osmanlı İmparatorluğu zamanındaki akalliyetlerin vaziyeti âdeta Devlet içinde Devlet gibi bir vaziyet idi. Fark çok bârizdir. Bugün vatanın mevcudiyeti aleyhine bir vaziyet yoktur. Bundan tamamıyla müsterih olabilirsiniz.

Arkadaşlar! Siyasî ahkâm arasında bütün hatiplerin, tenkid edenlerin, tasvibedenlerin memnuniyetle kaydettikleri bir noktayı, kapitülasyonların ilgası noktasını bir iki sözle hikâye etmek isterim.

Bu mesele başbaşa bir hâdisei tarihiye addolunabilir. Arkadaşlar! Bâzı devletlerle müttefik olarak kan döktüğümüz zamanlarda kapitülasyonlar konferanslarda mevzu bahis olunca müttefiklerimiz hasımlarımızla beraber bulunuyorlardı. (Çok doğru sesleri) Kapitülasyonların Türkiye'den kalkması lâzımgeldiğini Sivastopol seferinden sonra Paris Muahedesi müzakeratında vadetmişlerdi. Arkadaşlar! Bütün memleketin mevcudiyetini girdaba düşüren

Harbi Umumiye girdiğimiz zaman da zimamdan bizi kapitülasyonları ilga ediyoruz ve ilga edeceğiz diye tatmin etmişlerdi. Mesele o kadar mühim idi. Size derhatır ettiririm ki: Harbi Umumiye henüz Türkiye girmemiş iken ve müttefikler Türklerin Harbi Umumiye girmesini esaslı bir âmili müessir addederlerken bizim kapitülasyonları ilga ettiğimizi Almanlar, Avusturyalılar; Ruslar, Fransızlar ve İngilizlerle beraber protesto etmişlerdi. Mevzu o kadar büyük ve mühim bir hâdisedir. (Çok doğru sesleri) Arkadaşlar, Harbi Umumideki müttefiklerimize kapitülasyonların ilgası için Harbi Umuminin neticesi tamamen meşkûk olduğu zamanlarda, yani 1916 da bizimle konuşmak yoluna girdiler. Ama biz evvelâ başladık kan dökmeye ve âtimizle mukadderatımız tamamıyla meğhul bir safhaya girdi. Hali harbin sebebi ilânı hâlâ hallolunmadı. Arkadaşlar! Daha fazlası vardır.

1916 da Almanlarca kabul edilen kapitülasyonların ilgası keyfiyeti, nazârî ve hayalî idi. Hakikatte ilga ettirilememiştir. Kabul ettirilememiştir. Bunu bilirsiniz. (Doğru sesleri) Muahede imza edildi. Ondan sonra ellerine mektup verildi. Eğer diğer her hangi bir millete kapitülasyonların ilgası kabul ettirilirse kendiliğinden o müttefiklere de kapitülasyonların ilgası şâmil olacaktır. Bu ne demektir? İlgayı dünyadaki devletlerin her birine ayrı ayrı kabul ve imza ettireceksiniz. Her hangi bir millet için bütün dünyaya ayrı ayrı dikte edecek kuvvei maddiye kabili tasavvur mudur? Demek ki, Harbi Umuminin gayesi olarak yapılan ilk ilân müttefiklere de kabul ettirilmedi. Harbin neticesi meşkûk olduğu zamanlarda ancak nazârî ve hayalî kuru bir teselli elde edildi. Sonra bugünkü vaziyeti düşününüz, Türkiye bütün cihan muvacehesinde dâvasını takib ediyor. Sarih ve şüpheden âzade olarak katî bir ifade ile kapitülasyonları ilga ettiriyor. Bu Türkiye'nin kendi evi içinde, diğer her hangi bir millet gibi tamamen müstakil ve efendi olduğunu kabul ve tasdik etmek demektir. (Şiddetli alkışlar)

Muahedenamenin mühim bir faslına geliyorum. Ahkâmı maliyesi. Muhterem efendiler! Bilhesap Harbi Umumiden sonra olan muahedelerde (tamirat) namı altında umumî bir meseleli maliyeye tesadüf olunur. Harbi Umumiden evvelki zamanlarda tazminat şekli altında ya defaten tesviye olunur veya mukassatan verilir, bir teamül

mevuttur. Bu ifade tamirat şekli altında mükellefiyeti maliye şeklinde gösterilmiştir. Biz iki türlü tamirat meselesi karşısında idik. Birisi müttefiklerle Türkiye arasında, diğeri Türkiye ile Yunanlılar arasında. Bilirsiniz ki: Müttefikler Türkiye'ye karşı Harbi Umuminin mütareke ile fâsıla bulduğu zamandan beri daima tamirat fikrini ifade etmişlerdir. Hattâ Sakarya'dan sonra 26 Martta aldığımız notada dahi müphem ve umumî ifadelerle mâkul bir tazminat sözü zikredilmiştir. Hakikatı halde bu, mesuliyeti harbiye münakaşasından tevellüdettilen ve tazminat istenilmiyor imiş gibi mevzuubahsedilen bir mükellefiyeti maliyedir. Türkiye bu noktai nazardan konferansta mutalebat karşısında bulundu. İşgal masrafı ve tebaanın zarar ve ziyânı arasında tamirat parasını istediler. Meselenin hukukî bir noktai istinadı yoktur. İşgal olunan memleketler bizim memleketimizdir. Eza ve cefa gören ve tamirata ihtiyacı olan memleket bizim memleketimizdir. Hiç kimsenin memleketine gitmedik ve hiç kimseye tecavüz etmedik. Meselenin ciheti hukukiye ve ahlâkiyesi böyle olmakla beraber mevcudolan mesele maddiye birçok devletlerin bizden tamirat namı altında para istemesi şeklinde tecelli etmiştir. Bu tamirat parasını maktu bir para şeklinde vaz'ettiler ve bu maktu para uzun bir devrede her sene mukassatan 700 bin altın tediye olunacaktır. Bundan başka Harbi Umumî esnasında Almanlardan yaptığımız istikrazata mukabil karşılık gösterilmiş olan beş milyon altın da bize verilmiyordu. Kezalik Donanma İanesiyle İngiltere'ye sipariş edilmiş olan gemiler bedeli de bize verilmiyordu. Vaziyet budur. Bize gerek gemiler bedeli için ve gerek Almanlardan istikraz ettiğimiz paraların karşılığı olan beş milyon altın için birçak esbabı hukukiye serd ediyorlardı. Tabii bu esbabı hukukiye bizim hakkımızı iptal edecek kudrette ve müdellel değildi. Elhasıl sulha varmak için nihayet meseleyi bitirmek lâzımdır. Meseleyi bitirmek için âtiye muallâk hiçbir taahhüdü malî altına girmeksizin maziye tasfiye etmek yolunu bulduk. Arkadaşlar! Tamirat meselesi Harbi Umumiden çıkan milletler üzerinde asıl medarı ıztırabolan noktadır. Ve bu kadar esaslı noktadan âtiye bir para havale etmeksizin çıkıyoruz. Sizi temin ederim ki; bir muvaffakiyettir.

Şimdi meselenin ikinci safhasını arz edece-

ğim. Yunanlılarla aramızda olan tamirat meselesini :

Arkadaşlar! Yunanlıların memleketimizde yapmış olduğu tahribatı hiç kimse benim kadar yakından görmüş ve benim kadar müteellim olmuş değildir. Çok kuvvetli söylüyorum hiç olmazsa hepiniz kadar benim de, Heyeti Murahhasının da müteellim olduğunu kabul etmelisiniz. Hakikaten birçok ma'murelerimiz taş üstünde taş kalmıyacak derecede yerlere serilmiştir. Biz bu tamiratı bütün teferruatıyla nihayete kadar hesabettik. Konferans ilk safhada inkıta' ettiği vakit şekil şu idi: Müttefikler tamirat namı altında bizim Yunanlılardan talebettiğimiz parayı muhaceret sebebiyle Yunanlıların istediği para ile takas etmeyi teklif etmişlerdir. Biz bu kadar esash bir meselede, zulmen uğradığımız sarıh bir tecevüz içerisinde iki taraflı bir talep ihtimalini ne halen ve ne de âtiyen mevzuubahsedemedik. Biz teklif ettik ki: Yunanlılarla aramızda olan tamirat meselesini halen bir sureti halle raptetmek kabîl değilse sulhtan sonra iki devlet arasında dostane bir surette tetkik ve halledilsin aramızda ihtilâf olursa halli hakeme havale olunsun. Bizim bu teklifimiz, leh vealeyhte bir karara iktiran etmeksizin konferans ilk safhada inkıta' etti. Uzun bir fâsiladan sonra ikinci safhada mesele yeniden mevkîi münakasaya girdi. İkinci safhada Yunanlıların olan tamirat meselesi hiç olmazsa Yunanlılarla aramızda müzakerata devam veya inkıta' kararını verecek bir ehemmiyeti mahsusa aldı. Bizim istemek mecburiyetinde bulunduğumuz para mühim idi. Yunanlılar da, bu mükellefiyeti maliyeyi kendileri için bir mesele hayatiye addettiler. Türkiye için ve mücadele uğrunda son mameleklerini düşman ayağı altında kaybetmiş olan elemzedeler için kabîli istihsal bir habbevi feda etmek hiç kimsenin haddi ve hakkı dâhilinde değildir. Hiçbir kimse böyle bir şey düşünemez. Kabîli istihsal olan ve kârî zararından fazla olan bir tedbir varken ona tevessül etmeksizin her hangi bir lütufkârlıkla kimse bir şey vermemiştir ve vermek hakkına malik değildir. Öyle bir vaziyet olsa bu büyük millet kendi hakkını şunun veya bunun elinde heder ettiremez.

Elhâsıl Yunan tamiratı konferansta gayrikabîli hal bir şekilde tecelli etti ve amelî tarzı halli âmeli olarak derpiş etmek zamanı geldi.

Hiç kimse, eminim şahsî nâçizime karşı da olsa hiç kimse birçok zaferler içinde yürümüş ve pek büyük müşkülâtı muvaffakiyetle iktihâm etmiş bir milletin Heyeti Murahhasasını eğer Yunan tamiratı bir müsademeye münceer olursa mahza müsademede muvaffakiyet görmediği için bundan içtinabetmiştir, diyemez. Türkiye'de müsademede ihtimali muvaffakiyet meşkûk olduğu için bundan ihtiraz etmiş değildir. Biz, konferansta tamirattan dolayı Yunanlılarla müsademe olursa müsademeyi kazanmak muvaffakiyetinde hiçbir zaman şüphe ve endişe etmedik. (Bravo, sesleri) Arkadaşlar! Eğer her hangi bir meselede muharebeden içtinabederek bir karar verdik ise bir defa hakikaten milletin menafiiine muvafık bir sulha vâsıl olmak vazife asliyemiz olduğundandır. Bir de müsademenin hedefi maddisini behemahal tâyin etmek lüzumundandır. Arkadaşlar! Muharebe mukaddes bir şeydi. Ve o (ideal) için yapılır. Ve o ideal yalnız mânevi muvaffakiyetlerle tatmin olunamaz. Behemahal maddî, müspet neticelere varmak lâzımdır. Yoksa her hangi bir his için her hangi bir feveran için evlâdı vatanın kanı akıtılamaz. (Alkışlar) Hepiniz evlât yetiştirmişsinizdir. Yirmi beş yaşında bir gencin bir lâhzada heba olmasına karar vermek için çok düşünmek lâzımdır. Bu ağır bir mesuliyettir. Gerçi sırası geldiği zaman bir tane yirmi beş yaşındaki genç için değil, yüz binlerce adam için karar verilmiş, ağır mesuliyetler üzerimize alınmış, istihsali lâzım bir hedefe varmak için kurban diriğ olunmamıştır. Ancak, daha bidayette akıtılacak kan ve istihsal edilecek netice behemahal mukayese olunmak lâzımdır. Eğer Harekâtı Milliye'nin zâhiren vasıtasız, neticesi meçhul safahatı içinde bir hareketi cüretkârane görenler olursa bundan büyük bir galatırîyet olmaz. Harekâtı Milliye'nin hiçbir safhasında hesapsız bir karar ve hesapsız bir cüret yoktur. (Yaşa sadaları, alkışlar) Eğer en vasıtasız, en müşkül zamanlarımızda zâhiren ümitsiz zannolunan bir müdafaa veya bir taarruza karar vermiş isek bunu mahza gözümüz pek olduğu için, herebadabad, diyerek vermemiştir. Böyle bir karar ancak, içinde bulunduğumuz vaziyete göre milletimizin talebettiği menafii maddiyeyi yegâne temin eden tedbir o olduğu için vermişizdir. Kararlar hep birer muhassalâi muhakeмедir. (Bravo, sadaları, şiddetli alkışlar)

Yunan tamirâtı bir müsademeye münce olursa bu müsademeyi kazanacağımıza şüphemiz olmadığını söyledik. Şimdi bu müsademeyi kazandığımızdan sonraki safahatı takibedeyim. Şarkî - Trakya'da kazanacağımız bir meydan muharebesi muharebe meydanında arzu ettiğimiz milyarları bize temin edemezdi. Hiç kimse böyle bir şey düşünemezdi. O vaziyeti ta düşman payitahtına kadar idame ettirmek lâzımgeldi. Vaziyeti coğrafyası gözünüzün önüne getirmelisiniz. Bu yalnız Yunan meselesini değil birçok milletler meselesini de karşımıza çıkarırdı. Bu safhayı da geçiyorum. Arzu edilen neticeye kadar vardık. Ondan sonra da para yerine alacağımız bir muahede üzerindeki bir imzadan ibaret olabilirdi. Tamirat parası hiçbir kasada gelen galibe verilmek için hazırlanmış değildir. (Çok doğru sesleri), (Handeler) Arkadaşlar, imzayı aldıktan sonra son santimine kadar istihsal etmek için de hali harbi idame etmek lâzımdır. Bunu hayal olarak söyleyeyim. Gözünüz önünde tecrübe vardır. (Doğru sesleri) Dünyanın dört köşesinde galipler mağlûplarına nâmütenahî tamirat imza ettirmişlerdir. Bunu istihsal için hasımlarını son çakıya kadar silâhtan teeridetmişlerdir. Galip milletler mi sulhün nimetinden müstefid oluyor, mağlûp milletler mi istifade ediyor? (Bravo sadaları) Bu sistem sulh imza edildikten sonra dahi nihayete kadar hali harbi idame demektir. Arkadaşlar! Böyle bir hattihareketi takibeden bir Hükûmete, bir Heyeti Murahhasaya millet o vakit ne diyecektir? «Tamirat namı altında daha şu kadar adam ve şu kadar masraf ettiniz. Getirdiğiniz bir satır yazıdan ibarettir. Bunu da alamıyorsunuz, yalnız alamıyorsunuz değil, almak cehit ve gayreti altında yeniden birçok teklifat ve yeniden birçok kan talebediyorsunuz.» Bunu diyeceklerdi. «Bu kadar vâzih bir nokta karşısında niçin yanlış karar verdiniz?» Milletın bihakkin bize itabedeceği nokta bu idi. Nazarlarımızda kemali samimiyetle tavzih ettiğim nokta şudur ki Yunan tamirâtı için kabili istihsal bir şey yoktu. Yalnız sühuletle kabili istihsal değil, düşünüldükten sonra kârı zararından fazla olan ve binnetice milletimizin memnuniyetini daha ziyade tevlidedebilecek olan her hangi bir sureti hallolsaydı vazifemiz bunu yapmak idi; milletimizin dâçar olduğu ıztırabı artırma-

mak ve zararı olduğu yerde tesbit etmek için mantığın gösterdiği doğru yolu takibetmek lâzım idi. Biz de o tedbiri ittihaz ettik. Huzurunuzda, muvacehei millette hesap veriyoruz. Eminim ki sahibi insaf ve idrak olarak, hissiyattan tecerrüdederek düşünülürse milletin menafiine en muvafık olan tarz bundan başka bir şey olmazdı. Biz de onu yaptık. Meseleyi size basit ve vâzih şekilde ifade ettim. Bittabi Heyeti Celile bu vaziyetin melhuz ve gayrimelhuz birçok ihtilâlatını da derpiş etmek lûtfunda bulunacaktır.

Mesaili maliyenin ikinci safhasına geçiyorum : Düyunu Osmaniye meselesi : Düyunu Osmaniye için söyleyeceğim sözleri, Heyeti Celileye rica ederim, bir gayrimütehasıs ağızdan işittiklerini daima derhatır buyursunlar. Arkadaşlarımdan bir de şu noktayı rica ederim ki gayrimütehasıs adam rakamları verirken son santime kadar bütün kuyudata tâbi olmasını aramaz. Bir fikri umumî vermek için kaba rakamlar söyleyeceğim. Arkadaşlar! Düyunu Osmaniye meselesinin sergüzeşti bundan yetmiş sene evvel başlamıştır. Yani 1854 de başlamış, takriben 70 senelik bir devredir. Evvelâ (1854) ten (1874) e kadar yirmi sene müddetle birçok istikrazat yapmışlar. Ondan sonra birçok muamelâtı maliye olmuş. Tenzili düyun yapılmış, bir daha tenzili düyun yapılmış. Sonra (1890) dan (1914) e kadar istikrazat yapılmıştır. Bu ikinci bir safhadır. Takriben Devlet kasalarına bütün bu yetmiş sene zarfında (220) milyon lira kadar bir para girmiş bu müddet zarfında kasalarımızdan çıkan para (170) milyon lira tahmin olunabilir. Hârbi Umumi bidayetinde (140) milyon lira borcumuz varmış.

Benim edindiğim fikir borç alan bir defa istikraz ettikten sonra mütemediyen verir ve elli sene sonra hesabettiği vakit takriben istikraz ettiği vakitki kadar borcu olduğunu görür. Osmanlı İmparatorluğunun gerek Mutlakiyet ve gerekse Meşrutiyet ricalinin siyaseti maliyesi budur. Şayamı teessüftür. Mucibi elemidir, bize ağır yük yükletmişlerdir. Arkadaşlar! (70) seneden beri alman bu paralarla yapılan yalnız Şark şimendiferidir. Elimizde ne kadarı var bilirsiniz.

AVNİ B. (Celibereket) — Mütéhassıs beylerin nazarı dikkatine!...

İSMET Pş. (Devamla) — Konya ve Bandırma - Soma hattıdır ve bir de Konya ovasına sarf ettikleri para takriben (800) bin liradır. (210) milyon lira para içinden takriben otuz milyon lirası umuru nafia için sarf olunmuş demektir. Mâbâdı ne olmuştur? Yevmî ihtiyacat için bütçe açıkları kapatılmıştır, saraylar yapılmıştır, seferler açılmıştır. Devletin varidatı kifayet etmediğinden borcun faizi verilemeyen seneler olmuş, faizi vermek için diğer birinden yeniden borç alınmıştır. İşte kasalara giren takriben 220 milyon liraya yakın bir paranın sergüzeşti budur. Borçların miktarı bittabi kasalara giren para değildir. Bilhassa 1854 ten 1874 e kadar olan istikrazlar içinde 32 kuruş alıp 100 kuruşa senet verdiğimiz istikrazat vardır. (Kahrolsun sesleri) Kırk, elli, altmış üzerine fii ihraç vardır. Binaenaleyh kabul olunabilir ki, 220 milyon istikraz için hakikatte lâakal üç yüz elli milyon lira borçlu olmuşuz. Bu ağır şeraîti bize hazmettirmek için bize gösterecekleri her hangi bir mâzeret ve medarı tesliyet yoktur. Beş seneden beri yalnız ve yalnız kendi kudretimizle bütün cihana karşı mücadele ediyoruz. Yalnız kendi vesaitimizle mücadele ediyoruz. Düşününüz arkadaşlar; Çatalca'dan Edirne'ye kadar bir fişek atmadañ yürümek için para bulamamışlar da Rejiden malûmunuz olan ağır istikrazı akdetmişlerdir. Türk ricalinin arasında, bu safhai milliyeyi yaşadktan sonra bunu kabul edecek bir izan bulunur mu? Bunu mâzeret diye kabul eder miyiz?

RASİH Ef. (Antalya) — O ihtırası icabidir.

İSMET Pş. (Devamla) — Mütchassıslarımızdan bilhassa ricam şu idi ki : Bu toprakların başına musallat olan siyaseti maliye, mebdeinden nihayetine kadar hepimizin anlayacağı kaba rakamlarla, geniş hudut ile izah edilsin. Âti için medarı kuvvet budur. Birçok yanlış yollar dan, ancak geçenlerin suüstimalâtından mütebbih olarak kurtulabiliriz.

Mazide olan seyyiat ne kadar ağır olursa olsun vârislerin kendi mesuliyetlerini deruhde etmeleri zaruridir. Onun için Düyunu Umumiyei Osmaniyeyi Osmanlı İmparatorluğunun bütün vârisleri arasında taksim etmek gayrikabili içtinap bir esası hukukidir. Biz bu inkisamdan Türkiye'nin uhdesine düşecek barî, hakiki ve

fiilî bir surette tâyin etmeye çalıştık. Arkadaşlar! Bu da büyük bir meseledir. Osmanlı Hükümeti öteden beri inkisam ederken daima ayrılan yerlerin borç hisselerinden kurtulmak va'dini almış, fakat bu hiçbir zaman tahakkuk etmemiştir. Taksimi düyun mevzuubahsolduğu zaman Türkiye'ye aidolan borçların va'den değil, hakiki ve fiilî olarak taksim edilmiş olmasını bir noktai esasiye addettik. Elimizde bulunan muahedenamede bu nokta tesbit edilmiştir. Tasdi' etmemek için, borç teferruatına ait bütün teferruatdan bahsetmek istemem. Fakat bize orada çok ızdırıp vermiş olan bir noktayı arz edeyim. Borç taksim olunurken, yalnız mürettebatı seneviye üzerinden taksim olunabilir, sermaye taksim olunamaz, esasî dermeyan olunmuştu. Bu esasta çok mücadele ettik. Eğer bugün bu muahedede borçları sermaye üzerinden taksim edilmiş görüyorsanız, tesadüfen konuvermiş bir cümle, kolayca elde edilivermiş bir kayıt addetmeyiniz. Konferansın bütün büyük mesaili gibi inkıtaa kadar son gerginliği vücuda getirdikten sonra istihsal edilebilmiş bir neticedir. Borcu sermaye üzerinden taksim edelim ve öyle bir usul bulalım. Türkiye'nin ne kadar borcu vardır - ki bizim tahminimize göre takriben doksan milyon liradır - bu doksan milyon borç olduğu kendisine söylensin. Bunun maddeten gayrikabil olduğunu ileri sürdüler. Bunu söyliyenerler karşımızda bulunan bittabi vazifeleri kendi memleketlerinin menfaatlerini temin etmekten ibaret olan zatlar değil, benim muavenet için zebanzedolan şöhretlerinden ve ihtıraslarından istifade için yanına çağırduğım bu memleketin evlâtlarıdır. (Kahrolsun sesleri) Düşününüz! Esaslı mesaili halletmek için Heyeti Murahhasamız ne kadar ızdırıp ve müşkülât içerisinde kalmıştır. Buna rağmen hissi selim ve idrak galebe etti. Ve karşımızda olan mütchassıslar da hakikaten sermaye üzerinden taksimin kabili icra olacağını kabul ve tatbik ettiler. Muahedename ile borçlarımız mazbut bir usul ve muayyen bir tarzda tamamen taksim edilecektir. Osmanlı İmparatorluğunun hududu millimiz haricinde kalan kısmının hissesi bizden tamamen izale olunuyor. Bazı hatipler borç taksimi esnasında niçin varidat nispetinde taksim edilmediğini ve niçin 1914 ten beri olan harb borçlarının da taksime dâhil edilmediğini sorular. Borç taksim edilebilmek için ya varidat

nispeti veya arazi nispeti esas ittihaz edilecektir. Her ikisi için leh vealeyhte mülâhazat vardır, umumiyetle mer'î olan varidat nispeti kabul edilmiştir. Bu konferansta bir mesele siyasiye olarak değil, malî ve hukukî bir nokta olarak kabul edilmiştir.

Arkadaşlar! Yemen arazisinin hududunu ve Osmanlı İmparatorluğunun arazisi dâhilinde bulunan Ceziretü'lârab'ın Rub'ulhâli arazisini düşününüz, arazi mesahaj sathiyesine istinadederek bunlara hisse vereceğiz. Binaenaleyh bütün borçlar rub'ulhâliye yüklenecek diyebilir miyiz? Harb düyununu taksime dâhil etmemişiz. Bunda başheca şunlar dâhil olabilir: İstikrazî dahilî yaptık, sonra elimizde tedavül eden Almanlardan aldığımız yüz elli milyon evrakı nakdiye vardır. Sonra birtakım düyunu mütemevvice vardır. Yalnız bunlar Osmanlı İmparatorluğu-

nun Suriye ve İrak gibi aksamına taksim olunmamıştır. Fakat Türkiye'de Harbi Umumî esnasında Almanlara yaptığı birçok harb borçlarından ibra edilmiştir. Eğer harb borçlarını Almanlara olan borçlarımızla beraber taksim etsek idik hâsıl olan netice takriben bugün hâsıl olan netice olurdu.

Bizim Harbi Umumî esnasında Almanya'ya yaptığımız borçları Düveli müttefika kendi üzerlerine aldılar. Ve Almanlarla imza altına alınmıştı ki, bunlar Düveli Müttefikaya devredilmiştir. Ve bu muahede ile Düveli Müttefika bize taahhüdediyor ki, o borçlardan Türkiye ibra edilmiştir.

REİS — Müsaade ederseniz beş dakika tenneffüs etmek üzere Celseyi tatil ediyorum.

Hitamı Celse; saat : 3,00

İKİNCİ CELSE

Bed'i müzakerat; saat : 3,15

REİS — Reisisani Ali Fuad Paşa Hazretleri

KATIPLER : Ruşen Eşref Bey (Karahisar), Mahmud Bey (Siird)

REİS — Celseyi açıyorum.

HARİCİYE VEKİLİ İSMET Paş. — Efendiler! Düyunu umumiyeye meselesinin taksim safhasını arz ettim. Düyunu Osmaniyenin diğer bir safhası vardır ki, belki konferansın en ehemmiyetli meselelerinden biri addolunabilir. Tediye edeceğimiz senevi borç hangi para ile tediye edilecektir? Harbi Umumiden evvel böyle bir mesele yok idi. Eğer istikraz mukavelâtında, bu borç İstanbul'da bir Türk lirası, Paris'te yirmi iki veya yirmi üç frank, İngiltere'de şu kadar şilin tediye olunur denilmiş ise bu para alacak adamlara mahalli tediye intihabedebilmek için bir sühulet fikriyle konmuştur. Bunda hiç kimse şüphe edemez. Elbette bir hâmil için İstanbul'da aldığı bir Türk lirası ile İngiltere'de alacağı şu kadar şilin arasında fark olsaydı böyle bir ihtiyara mâna kalmazdı. Harbi Umumiden sonra bütün cihanda (kur de şanj) denilen, belliye zuhur etti. Paralar müsavi de-

ğildir. Harbi Umumiden evvelki nispetler tamamen zirüzeber olmuştur. Binaenaleyh mukavelât üzerinde yazılan İstanbulda bir Türk lirası alacağıma, Fransa'da yirmiiki, yirmiüç frank alırım dediği zaman bir hâmil hakikati halde İstanbul'da alacağı bir liraya mukabil Paris'te üç lira istiyor. Ve İngiltere'de sekiz lira istiyor demektir. Asıl mesele ise «Bu paralar altın olarak vaktiyle verilmiştir. Binaenaleyh bugün de altın olarak verilmek lâzımgeleceği iddiasıdır.» Efendiler! Biz Harbi Umumiden evvel borç yaptığımız zaman altın veya evrakı nakdiye gibi bir mesele karşısında değildik. Ve âtiyen böyle bir mesele çıkacağını da hiç kimse düşünmemişti. Şu halde tediyeyi tâyin etmek için yeni bir mesele hâdis oldu. Eğer altın vereceksek doksan bir milyon lira borcumuz hakikati halde altı yüz milyon lira borç demektir. Biz meseleyi hakikî ve malî noktâi nazarından kemali vuzuh ve hulûs ile arz ettik. Biz bütün cihana müstevli olan

bir beliyeyi asla mesul olmadığımız halde Türkiye'nin hayatı mukabilinde yüklenemeyiz. Maddeten ve fiilen buna imkân yoktur. Meselenin ciheti nazariyesi her ne olursa olsun ciheti amelîyesi şudur ki, bizim yaşamamız için böyle bir beliyeyi maliyeyi biz yüklenemeyiz (Alkışlar, barave sesleri) Bu münakaşanın borcu tanımamak ve borcu reddetmek ithamıyla hiçbir münasebeti yoktur. Asla kendimizi böyle bir meseleyi ahlakîye karşısında kabul etmiyoruz. Borçlarımızı borç olarak tanıyoruz. Borcu, bizim için mümkün, her sahibi insafî akıl ve mantık dairesinde kabule sevk edecek olan bir esas dairesinde tediye edebiliriz. Mâlâyutak bir teklifi bizim tatbik etmemize imkânı maddî yoktur.

Bu mesele konuşulurken tarzı tatbik itibarıyla yeni bir safha hâsıl oldu. «Siz muamelâtta esasen bu mukavele üzerinde nasıl yazılmış ise ve zımnen, mademki vaktiyle altın olarak alınmıştır, altın esasî üzerinden tediye etmek mecburiyetini tanıyınız fakat herkes bilir ki, bu tanımak nazari ve lâfzî bir şeydir. Tediye zamanı geldiği vakit hâmillerin menfaati de borçlunun iflâs etmemesiyle kaimdir. Borçlunun borcunu muntazaman tediye edebilecek bir vaziyeti hayatiyede bulunmasını düşünürler. Binaenaleyh tarzı tediye meselesinde anlaşılabilir» denildi. Bu fikir ile sevk edildığımız nokta şu idi ki, bütçemizi, hesabatımızı, varidat ve hasılatımızı kâmil hâmlerin önüne götürüelim, izah edelim ve memleketin iktisadiyatı, memleketimizin menafii ancak şu tarzda tediye ile temin olunabilecektir. diyelim. «Mukavelâtın mahiyetini tadil edecek bir taahhüdü siyasî olarak murahhaslar deruhde edemezler» esasî müdafa olundu. Muhasımlarımız tarafından dermeyan ve telkin edilen esaslar bunlardır. Derhatır ediyorsunuz ki, bu fikirler Türkçe huruf ile memlekette neşrolunmuştur. Onlar da, demişlerdir ki, böyle hesap ve münakaşa olunur mu? Evvelâ hâmlerin karşısına bütçemizle ve hesabatımızla gitmeliyiz. Elbette onlar da insaf ile tetkik edecek ve anlayacaklardır.

Heyeti Murahhasa yalnız muhasımlarıyla değil, muhasımların telkinatını memleketimizin dâhilinde neşir ve işaa edenlerle de mücadele etmiştir.

İHSAN B. (Cebelibereket) — Dâyunu Umumiye Dâyinler Vekilinin kulağı çınlasın!

İSMET Paş. (Devanla) — Muahedenamede altın tediye etmek fikri birkaç vesika ile izhar olunuyordu. Birisi borç, cetvellerinde para gösterilen her yere altın kelimesi yazılmıştı. Ondan sonra mukavelât üzerinde hâmile verilen hakkı ihtiyar, yani ister Türk lirası, ister Frank, ister İsterlin alabilmek hakkı ayrıca bir izahname ile teyid edilmiş, ondan sonra Muharrem Kararnamesiyle bilcümle istikraz mukavelâtının muahedename derununda teyid edilmesi talebolunmuştu. Başlıca üç çeşit vesika vardı. Cetvelde paranın altın olarak yazılmış olması veyahut bir izahnamede hâmilin istediği parayı alabilmesinin tasrihi yekden görülüp anlaşılacak bir meseledir. Fakat Muharrem Mukavelenamesinin veyahut diğer mukavelâtın teyidi hakkında karşısında bulunduğumuz talep tediye akçesinin cinsini sarahaten ifade etmiyordu. Evvelâ muahedede madde şeklinde vukubulan, sonra bir beyanname şekline irca olunan bu talep hakikati halde tediye olunacak akçe mesclesine de zımnen taallük ediyordu. Bunu görür görmez tahmin etmek benim gibi bir gayrimütehasıs için talebolunur bir kudret addolunmaz. Bu mesaili maliye gibi büyük bir meseleyi hayatiyede erbabı ihtisasın bütün kabiliyetinden istifade etmek için Heyeti Murahhasamız haricindeki mütehasısları da Dâyunu Umumiye ile münasebetleri ve tecrübeleri sebebiyle kemali safvetle etrafında topladım. Böyle bir beyanname vermek tediye olunacak akçenin cinsi hakkında Türkiye'yi taahhüt altına alır diyebilecek vaziyette bulunanlar bunu bana dememişlerdir. İhtisasları mı yoktu? İhtisasları varsa vaziyetleri kabili izah değildi. (Çok doğru, sesleri)

Hulâsa arkadaşlar, borcun cinsi hakkında vehmile takibettiğimiz nokta esasîye o kadar hayati idi ki, şu veya bu tedbiri hiçbir zaman kâfi görmediğimiz için talebolunan beyanname veyahut tediye, tediye edeceğimiz akçenin cinsi hakkında bizi bir taahhüde vaz'eder mi? Bunu kemali vuzuhla konferansta alenen arz ettim, bir şey istiyorsunuz ve ediyorsunuz ki, «Bunun içinde tediye edeceğimiz akçenin cinsi kastedilmemiştir» bu, böyle midir? Öyle ise beyanname; bu maksadı, bu ifadeyi sarahaten zikredelim, diyelim ki, «Mukavelât..... İlahirihî ama, onun içerisinde altın tediye etmek veya İsterlin tediye etmek kastedilmemiş-

tır.» Türkiye'nin bütün âtisine ve esbabı hayatiyesine taallük eden bir meselei esasiye üzerinde bulunuyoruz. Nihayet tarzı tediye meselesi bütün alemde mevzuabahsolan kuponlar meselesi şekline girdi. Bizim vaziyetimiz bidayette arz ettiğim gibi dürüst ve vazıhtır. Biz yükleneyeceğimiz borçların altın veya İsterlin olarak tediyesi hususunda hiçbir taahhüt alamayız. Maddeten böyle bir tediyeye girişmek inkâna malik değiliz. Muktedir değiliz. Bir (kur de şanj) beliyesi hâsıl olmuş ise bunun mesuliyeti maddiyesini Türkiye deruhde edemez. Bizim daima ısrarla takibettiğimiz noktai esasiye budur. Nihayet konferansın âtisi hakkında cidden endişe verecek birçok buhranlar hâsıl olduktan sonra vaziyet şudur ki, muahedede yapılan cetvellerden altın kelimesi çıkarılmış, hâmile Türk lirası, Frank veya İngiliz lirası almak ihtiyarının ahden teyidini gösteren izahname ç karılmıştır. Mukavelâtın ve Muahazem Kararnamesinin teyidi hakkındaki talep ki biz onun zmnında paramın ne cins ile tediye olunacağı tehlikesini de görmüş idik. Bu talep de geri alınmıştır. Murahhaslardan aldığımız zaman tarafeynden noktai nazarlara vâzihan ifade olundu. Biz de beyan ve ilân ettik ki, hâmillikle müzakereamızda bu müzakereanın noktai azimeti altın ve yahut isterlin tediye etmek esasıdır. Bu noktai azimetten sonrasını müzakere edeceğiz.

Muahedenamenin bundan sonra ahkâmı iktisadiyesi gelir. Ahkâmı iktisadiyede başlıca istihdaf olunan nokta Harbi Umumiyle inkıta' eden münasebatı iktisadiyeyi tasfiyeden ibarettir. Münasebat inkıta' ettikten sonra tarafeyn tebaaları memlekette ayrılmışlar veyahut memlekette kalmışlar. Birtakım tedabire mâruz olmuşlardır. Elbette bunların malları iade olunacaktır. Kendisine bunlara ait zarar ve ziyan tazmin edilecek değildir. Çünkü bu nevi matalip tamirat meselesiyle halledilip bitirilmiştir. Mukavelât, mürruzamanlar ve saire gibi münhasıran hukukî ve iktisadî olan birtakım mesail vardı ki, yeniden münasebat tesis edilirken bu münasebatın tasfiyesi zarurî idi. Bu zeminde vaz'edilmiş olan Muhtelit Mahkeme, muhterem hatiplerin ifade ettiği gibi memleketin hakkı kazası ile ve sairesiyle ve her hangi bir suretle münasebettar olan bir teşkilât değildir. Bu muhtelif devletler tebaasının yeniden tesisi münasebat ettikten sonra mallarını iade etmek eski

mukavelenamelerin meriyeti ve şeraiti meriyetinde ihtirafatı süratle hal için tâyin edilmiş hakemlerdir, öteden beri bu kabil hakemlerdir, her memlekette kabul olunagelmıştır. Beynelmîlel mesailin gittikçe hakemler vasıtasıyla hallolunmasına temayül görüldüğü malûmunuzdur.

Hülâsa hakkı kaza noktai nazarından Muhtelit Hakem mahkemelerinden endişe etmeye hiçbir sebep yoktur. Eski mirâslardan Beynelmîlel Sıhhiye İdaresinin lâğvolunması da elimizdeki Muahedenamenin hututu bârizesinden ve esaslı muvaffakiyetlerinden biridir. Ondan sonra arkadaşlar, üseranın iadesine ve mezarlıklara ait birtakım ahkâm vardır ki, üseranın iadesine aidolan ahkâm her muharebeden sonra yapılan mütat bir muameledir. Mezarlıklara ait vaz'edilen ahkâm ise hâkimiyet ve mevcudiyet noktai nazarından mucibi endişe olmıyan bir mahiyettedir. Bunu muhtelif memleketler birbirinin arazisinde yapmışlardır. Ve bizim tarihimizde ve anamızda vardır. Bilirsiniz İstanbul'da İngiliz mezarlığı vardır. Her hangi bir suretle bu mezarlıkların bizim mevcudiyetimiz için bir tehlike teşkil edeceğini zannetmek mâkul değildir ve hiçbir sebep yoktur. Muharebe meydanlarında ve Osmanlı İmparatorluğunun aksami üzerinde bıraktığımız yerlerde bizim de aynı suretle mezarlık tesis ederek eslâfımıza hürmetimizi ve şükranımızı sureti daimede ifa etmek hakkımız vardır.

Sulh Muahedenamesinin hututu umumiyesi hakkındaki mâruzatımız şu tarzda yeniden hülâsa etmeme müsaade buyurunuz. Bizim elimizde bulunan Muahedename Harbi Umumiden sonra gördüğümüz muahedenamelere yakından veya uzaktan bir müşabehet irac etmez. Arkadaşlar! Harbi Umumiden sonraki muahedatta birtakım yeni esaslar vardır ki, asıl bu esaslar arazi tebeddülâtı ve arazi felâketlerinden kat kat ağır netayic tevlihetmiştir. Bunlardan birisi tamirat esasıdır. Harbi Umumiden sonraki muahedelerde tamirat esası görürsünüz. Bu, miktarı gayrimalûm ve sureti tediyesi gayrimuayyen daimî bir mükellefiyeti maliyedir. Bundan Harbi Umumiden mağlûbolarak çıkan milletler müteessir ve muztarıptirler. Galibolan milletler de bir şey almış ve sulhun nîmetinden istifade etmiş vaziyette değildirlere. Meselenin diğer milletlere ait ciheti bize taallük etmez. Kendi muahedemiz noktai nazarından derim ki, böyle bir tehlike

li esas muahedenamemizde yoktur. Arkadaşlar! Harbi Umumi muahedatının esaslı bir bârı da hakkı müdafaadan mahrumiyettir. Her müsademededen sonra veyl mağlûplara diye ifade olunan ıztırabat bugün ağza alınmıyacak kadar ehemmiyetsiz ve mensi kalmıştır. Bugün mağlûbiyeti hissettiren, elemi hissettiren bâr, veyl silâhsızlara diye ifade olunuyor. Memleketin hayatını ve âtisini temin edecek olan asıl vasıta hakkı müdafaanın bilâkaydüşart mahfuziyetidir. Bu Muahedename bu noktai nazardan bizi bütün büyük ve galip milletler vaziyetinde bırakıyor. Bu, büyük bir noktadır. Hiçbir vesikai düveliye, bir milletin âtisinin, teminini deruhde edemez. Millet âtisini ancak kendi kudreti hayatıyesi ve azmi ile temin edebilir ve muahedatı mümzayayı kemali hulûs ve dürüsti ile takib-edebilmesi yeni vaziyetlere, yeni tehlikelere karşı tedbir alabilmesi iktidari ile mümkündür. Bu da hakkı müdafaaya ile olur. Hakkı müdafaaya bizim Muahedenamemizde Türkiye için mutlak olarak tanınmıştır.

Diğer muahedatın ağır bir noktası da Murakabe komisyonlarıdır. Mütareke zamanlarında şu veya bu mahalde velev ufak olsun her hangi bir cenebi heyetin memleketin umuru hayatıyesini nasıl durduğunu hepiniz derhatır edersiniz. Bizim muahedenamemizde her hangi bir suretle bir murakabe derpiş edilemezdi ve Türkiye zaten bu esaslar için kıyam etmişti. Binaenaleyh bu esası da muahedename ile tesbit ve teyid etmiş oluyoruz.

Diğer muahedenamelerin ağır olan bir noktası da âti için iktisadî ve ticarî tahdidattır. Arkadaşlar! Bilirsiniz ki senelerden beri mücadelat içinde tamamen serbest olduğumuz halde hariçte birçok milletlerle tesisi münasebet edemedik. Ahden bağırdılar. Biz kendi muahedenamemizle Harbi Umumide galibolan müsavi milletler gibi taahhüdattan âzadeyiz, bunu tevlieden bu muahedenamedir. Arz etmek istediğim getirdiğimiz muahedenamenin Harbi Umumiden sonra yapılmış olan muahedata yakından ve uzaktan bir müşabehet irae etmediğini göstermektir.

Bu muahedename milletlerin görüşerek yapabilecekleri bir sulh muahedenamesi addolunabilir. Bizim istediğimiz zaten bu idi. Her hangi bir cebir ve kuvvetle bize kabul ettirilmiş bir muahedeneden içtinabediyorduk. Müzakere

ile, mücadele ile bu tarzda bir muahedenameye vâsıl olabileceğimizi takdir ediyorduk. Netice bizim istediğimiz şekilde istihsal olunmuştur.

Lozan'da imza ettiğimiz vesaikten birisi boğazlar usulüne dair mukavelenamedir. Boğazların vaziyeti coğrafyası itibariyle ehemmiyeti mahsusası hiçbir zaman nazarlardan dūr olmuştur. Boğazlar için Harbi Umumiden sonra boğazların serbestisi tarzında yeni nazariyeler peyda oldu. Bu nazariyenin sebebi vaz'ı iddia olduğuna gibi (1914) e kadar açık bulunduğurken (1914) te ahde muhalif hareket ederek boğazları kapamaklarımız değildir. Hakikatte (1914) te memleketimizi müdafa etmek boğazları kapamak, açmak, müdafaaya etmek suretindeki hakkı tasarrufumuz ahden emin ve müeyyed idi. Ahde muhalif hareket etmedik. Bunu tavzih etmekle beraber boğazların serbestisi bir emrivaki olarak tahaddüs etmiş bir mesele idi. Meselenin Karadeniz ve Akdeniz devletleri için haiz olduğu ehemmiyet o kadar tebarüz etmiştir ki biz dahi Misaki Millimizde İstanbul'un ve Marmara'nın emniyeti mahfuz kalmak şartıyla boğazların ticarete ve Münakalâtı Umumiyyeye küşadını esas olarak kabul ettik. Misaki Millide kabul ettiğimiz bu esas hakikatı halde şeraiti cedidenin zaruriyatından idi. Düşünüleliyerek yapılmış bir fedakârlık tarzında ifade olunamaz. Boğazların usulünü tâyin etmek için olan müzakeratta birçok siyasetler tavazzuh ve tesadüm etmiştir. Türkiye bu siyasetler içinde Misaki Millî ile ilân olunan esasata sadakatini ve asıl kendi vazifesi olan Türkiye'nin mevcudiyet ve emniyetini vikaye etmek esasını takibettik. Serbestî mürur hazara ve sefere, ticaret ve harb seifnelerine aidolmak üzere muhtelif fasıllarda izah olunmuştur. Hakikatı halde serbestî mürur ile başlıca harb gemilerinin ve harb tayyarelerinin hazaarda ve seferde müruru tanzim edilmiştir. Boğazlar meselesini başlıca bu noktalar dan tetkik etmelidir. Çünkü ticaret için, boğazlar tahkim edilmiş ve kapalı addedildiği zamanda dahi bir memnuiyet yoktu. Boğazların açıklığı için imza ettiğimiz mukavelede; harb sefineleri için, havai sefineler için hazaarda ve seferde şeraiti mürur tâyin edilmiş bulunuyor. Biz Boğazlar Mukavelenamesinin halli esnasında muhtelif siyasetler arasında gerek dostluklarımızı muhafaza etmek ve kendi menafiiimizi olduğu kadar dostlarımızın da menafiiini

muhafaza edecek bir şekli hal bulmak için yediküdretimizde bulunan mesaiyi sarf ettik. Hiçbir kimse veya heyet bize dürüst bir vaziyet takibetmemek ithamını serd edemez. Biz ihtiyacatı unumiyeyi temin etmiş ve sulha varmak için bir nokta sabite üzerinde duramadık. Bu meseleyi her halde halletmek icabederdi. Alâkadar olan bütün milletlerin bugün vaz'ı imza etmiş olduğu bir mukavelename meseleyi beynelmilel nazardan tanzim etmiştir.

Şimdi Türkiye'ye taallük eden nakatı nazardan mülâhazat dermeyan edeyim. Bizim boğozlar mukavelenamesinde deruhde ettiğimiz mecburiyet; gayriaskerî bir mıntaka ihdasıdır. Bihakkın denilebilir ki Türkiye; İstanbul ve boğazları, bu kadar mühim olan yerleri tahkimden feragat etmekle mühim bir şeyden feragat etmiştir. Arkadaşlar! Boğazlar üzerinde dökülen kanlar, munhasıran Türkiye'nin uğradığı bir tecavüzü defetmek için dökülmemiştir.

Harbi Umumide eğer boğazları müdafaaya ve birçok kan dökmeye mecbur oldu isek Türkiye'nin dâhil olduğu bir zümrenin müşterek menafii ni müdafaaya için mecbur olduk. Vakaa tecavüz doğrudan doğruya evvelâ Türkiye'ye müteveccih idi ve Türkiye vazifesini her zaman için şayanı iftihar olacak bir surette ifa eyledi. Âtiyen boğazlar üzerinde yeniden bir tecavüz vâkı olursa Türkiye hakkı müdafaasını mutlak olarak muhafaza edecektir. Bitaraf kaldığımız muharebeler için geçmek ve gitmek bize taallük etmez. Fakat Türkiye'nin dâhil olduğu bir muharebede hakkı müdafaamızı istimal etmek bilâkaydüşart temin edilmiştir. Buna derakap bir itiraz vâridolabilir. «Fakat vakti hizada müdafaaya esbâbi temin edilmiş ise bu taarruza karşı ittihaz edeceğimiz tedabir de elbette noksan olur.» Bunun cevabı; bugün içinde bulunduğumuz vaziyetir. Bugün İstanbul'u boğazları ta Meriç'e kadar alıyoruz. Bunu bize aldırın, ve bu yerleri düşman elinden kurtaran İstanbul'da, Boğazlar'da ve Trakya'da tahkimât ve kuvvetimizin mevcudiyeti midir? Bugünkü vaziyet gerek İstanbul'un ve gerek Trakya'nın en iyi müdafaasının nasıl olacağını bize bedaheten göstermektedir. Anadolu'ya hâkim ve sahibolandır ki, boğazlar ve İstanbul onun malı olacaktır. Eğer başka türlü bir tertibe imkân olsaydı bugün imza ile o netice tesbit olunmazdı. Bu, vaziyeti coğrafiyenin ve vaziyeti siyasiyenin ilcaı zarurîsidir.

Osmanlı İmparatorluğu bütün menabi ve vesaitini boğazlar etrafında teksif ederek ve memleketin diğer yerlerini faaliyetten mahrum bırakarak İstanbul'u ve boğazları müdafaaya etmeye çalıştı fakat kaybetti.

Yeni Türkiye, bütün kuvvet ve menabiinin mahalli sarfını tâyin ve tanzim ettiği için İstanbul ve boğazların muhafazasını ilelebed temin etmiş oluyor. (Sürekli alkışlar)

Efendiler! Boğazların ve İstanbul'un eenebi bir ele geçmesi nasıl tedabir ile kabili icradır? Elde bunu ifade eden tarihî bir vesika da vardır. Onun adını bilirsiniz. Boğazların ve İstanbul'un eenebi bir elde bulunması için orada kudretten mahrum, lâfzî bir Hükümet lâzımdır. Bundan mâada Anadolu'da ledelicâp faaliyete geçebilecek bir ordu lâzımdır. Bundan maada geri kalan Türkiye'de çakıya kadar silâh bulunmamak lâzımdır. Boğazları eenebi eline geçirecek İstanbul'u ağıyar elinde bırakacak fennî tedabirin heyeti mecmuası budur, bugün Anadolu'da Türkiye aleyhine kullanılacak ordu veya Devlet mi vardır? Türkiye hakkı müdafaasını sureti mutlakada muhafaza etmemiş midir? İşte bunların neticesi olmaktadır ki, kendiliğinden İstanbul ve boğazlar sahibi aslisi olan Türkiye'ye iltihak etmiştir. Bugün vaziyet böyle iken Türkiye bütün cihan ile münferiden ve serbestçe tesisi sulh ve münasebat ettikten sonra tehlike nerede vardır? Tehlike oradadır ki, vatan, kendi dâhilinde kudretten mahrum olmasın. Bugün haiz olduğumuz kuvvet muhafaza, tarsin ve ilâ edilirse Garp hudutlarımız için İstanbul ve boğazlar için tehlike tasavvur etmiyorum. (Alkışlar) İşte arkadaşlar! Boğazlar Mukavelenamesinin Türkiye'nin emniyeti nokta nazarından mahiyeti budur. En iyi bir sureti hal bulmak üzere son gayretleri sarf ettikten sonra meseleyi buneticeye isal ettik.

Boğazlar Mukavelenamesinde başlıca muhasalâi mesaimiz olan bir noktayı ayrıca ifade etmek isterim. Boğazlar Komisyonu teşkil ediliyor. Bu komisyon şekli aslisinde gerek ticaret ve gerek harb sefaininin müruru için ve gerek gayriaskerî mıntakaya mâtuf tedabirin takibolunup olunmadığını murakabe için teşkil olunmuştu. Uzun ve çetin münakaşadan sonra bu Boğazlar Komisyonunun vazifesi sular üzerinde sefaini harbiye ve askerî tayyarelere hasrolunmuştur. Karada her hangi bir şekil altında murakabe

hakkını bir cenebi murakabe heyetine terk etseydik vaziyet hâkimiyetimizle gayrikabili telif olurdu. Bu noktayı esaslı bir mesele olarak mevzu bahis ve müdafaa ettik. Netice şudur ki, boğazları mürur noktai nazarından açıyoruz. Gececek sefaîni harbiye birtakım hesabat ile tâyin olunacak, komisyonun vazifesi Karadeniz ve Akdeniz devletlerinin kuvayı harbiyei bahriyesine mûtaallik müşterek bir meseleyi takibetmektir. Mâba'dı vazife tamamen İstanbul'un ve boğazların sureti mutlakada tahtı hâkimiyetinde bulunduğu devlete aittir. Takibettiğimiz bu nazariye muahede de istihsal ve ifade olunmuştur. Bunda Türkiye için bir malzur görmedik. Boğazlardan geçecek donanma en kuvvetli Karadeniz Devleti donanmasından fazla olmayacak. En kuvvetli Karadeniz Devletinin donanması senenin muayyen bir zamanında tâyin olunacaktır. Komisyon geçen donanmanın hakikaten bu donanmadan aşağı ve yukarı olduğunu takdir ederek yol verecek. Niçin böyle bütün devletlere aidolan bir meseleyi Türkiye kendi mesuliyeti altında olarak bütün devletlere muhatabolmak vaziyetinde kalsın? Türkiye beyhude münakaşat ve müşkülâta neden katlansın?

Arkadaşlar! Trakya hududuna dair olan Mukavelenamenin ruhu Trakya'daki hudutlarımızın tarafeyninden otuz kilometre mıntakanın gayri-askeri bulunmasıdır. Tahkimat olmayacak, garnizon bulunmayacak ve ilâ ahirihî bu tedbirin kabulü nedir? Hudutlar üzerinde baştanbaşa asker dirmek ve tahkimat yapmak kimsenin hatırından geçmez. Bu tedbirin esasını açık söylemek lâzımdır. Bu Edirne üzerinde tahkimat bulunmamasını ve muhtemelen hemhudut memleketler tarafından Meriç vâdisinde tahkimat yapılmamasını istihdaf eder. Biz Edirne üzerinde tahkimat yapmayı zaten düşünmüyoruz. Edirne'nin müdafaası bugün nasıl temin edilmiştir. Bütün dünya varken ve biz uzakta kalmış iken Edirne bizim elimizdedir.

Vaziyeti askeriye sarahaten gösterir ki, bu vaziyette bir kale yapmak ve tahkimatta bulunmak beyhude masraf ve külfettir. Bununla beraber devletler böyle bir tedbirin taahhüdtirilmesinde musir idiler. Noktai nazar şu idi : Biz Avrupa'ya ne maksatla geçiyoruz? Mâlûmdur ki, bizim maksadımız hudutlarımız dâhilinde komşularımız için ve bütün dünya için âmili sulh ve huzur olmağdır. Eğer biz Avrupa'ya eskiden olduğu gibi bir fikri

istilâ için geçiyorsak devletler ve Balkanlar için başka bir çare lâzımdır zannolunuyordu. Bu noktayı vâzihan ifade etmekte bizim zararımız mı vardır, faidemiz mi vardır? Bizim faidemiz olduğuna kaaniiz. Siyasetimizin gizli ve kapaklı bir noktası yoktur. Biz menabii kâfi olan arazimiz içinde mevcudiyetimizi, terakkiyatımızı temin etmekten başka bir şey düşünmüyoruz ve âtiyen Balkanlar'da Türkiye daima bir unsuru muvazenet ve âmili sulh ve sükûnet olarak ihtiram görecektir. Hulâsa Trakya Mukavelenamesi ile maddi menafimizden hiçbir şey kaybetmiş olmuyoruz.

Hudutları gayriaskeri bırakmakla memleketimizi tecavüze mâruz bıraktığımız zannolunursa buna cevabım evvelâ yine bugünkü vaziyettir. Ondan sonra geçmiş seferlerdir. Trakya'nın mevcudiyeti hudut üzerinde yapılacak kalelere istinad ettirilemez. Nasıl baştanbaşa tahkimatsız olan memleketimizi istilâyâ düştükten sonra tamamen istirdat ve muhafaza etmişsek son zerresine kadar da tamamen muhafaza edebiliriz.

Arkadaşlar! Bundan sonra İkamet ve şalâhiyet hakkında bir Mukavelenamemiz vardır. Bu mukavelename, bizimle imza eden devletlerle ilk yaptığımız mukavelenamedir. Yedi sene müddetle yapılmıştır ve tamamen mütekalibiyet esâsına müstenittir. Ehliyeti şahsiye hususunda yektaraf olarak müsaadetta bulunduğumuzdan bahsolunuyor. Böyle bir mukavelenameyi şerâiti hazıra dâhilinde vücuda getirmek için bizim zaten memleketimizde bulunan eanip hakkında aksini düşünmediğimiz bir müsaadeyi yapmaya lüzum vardı. Aslıklar noktalar, memlekette mevcudiyet için gerek tekâlif, gerek ikamet ve gerek adliye noktai nazarından hayati olan noktalar tamamen temin olunmuştur.

Heyeti Celileye arz ettiğimiz vesâikten biri de Ticaret Mukavelenamesidir. Bu yeni esas üzerinde akdettiğimiz ilk yeni ticaret mukavelenamesidir. Arkadaşlar! Hatipler bu ticaret mukavelenamesiyle beş sene müddet zarfında faaliyeti ticariyemizin muattal olacağı endişesini izhar ettiler. Tabii bu ifade ile ticaret için mukavelenamesiz serbest bir surette yaşayalım, diye bir mâna kasetmemişlerdir. Mademki, milletler, aralarında ticaret yapacaklardır; bu bir mukaveleye rapdolunmak lâzımdır. Ve mademki bir mukaveledir; elbette tarafeyn birtakım kuyudat ile kendilerini bağlamışlardır. Kabul ettiğimiz tarifelerimiz kendi tarife-

lerimizdir. Mücadelâti harbiye zamanında her kaydüşarttan âzade olarak düşündüğümüz ve tatbik ettiğimiz tarifelerdir. Esas olarak bunlar nazarı itibara alınmıştır. Buna mukabil karşı taraflarla tabîi bu tarifeler üzerinde müzakere ve münakaşa edilmiş bâzı emsal üzerinde îtilâflar hâsıl olmuştur. Gerçi mukabillerimizde bütün mevad üzerine böyle bir tarife tesbit edilmemiştir. En ziyade mazharı müsaade millet muamelesi kabul edilmiştir. Bu esas, yalnız, bin meseleyi aynı zamanda halletmek için çalışan iki taraf arasında mesbuk değildir. Daha geçinde her iztıraptan âzade olan Fransa ve İspanya arasında da böyle mukavele yapılmıştır. Tarife yapmak muamelesi o kadar basit ve kolay bir şey değildir. Uzun zaman takip ve tetkika muhtaçtır. Temenni ederim ki, beş sene zarfında, beş senenin ikinci senesi ile üçüncü senesi arasında âtiyen tatbik edeceğimiz bütün tarifeleri tamamen ihzar etmiş olalım.

Heyeti Celileyê arz ettiğimiz vesâikten birisi Rum ve Türk ahalinin mübadelesine dair Mukavelenamedir. Arkadaşlar! Gayrimuharip ve yerleşmiş ahalinin öteden beri alıştıkları araziden, muhitte ve şeraitte bilmeceburiyê, uzaklaştırılmalarından elbette teessür duyarız. Fakat husule gelen birçok hadisatın şeraiti mücbiresine galebe edemezdi. Bizim sun'umuz olmaksızın böyle bir teessür, bizim sun'umuz olmaksızın hâdis olan vaziyetler birtakım anasır ile beraber yaşamak imkânını da selbetmişti. Vaziyetin ibram ettiği çareyi kabul etmek mecburiyeti hâsıl oldu. Bununla hulûsu niyetimizin asırlardan beri halledemediği hastalığı esasından tesviye etmiş oluyoruz. Kazanmış olduğumuz menfaat şudur ki, Anadolu vatani aslîsi hemen hemen yeknesak bir vatan olmuştur. Memleketimize alacağımız ve muhaceret sebebiyle birçok iztırabat çekecek, millettaşlarımız gelip geçecek olan bu hali âtiye ait derin mülâhazat ile iktihâm etmelidir. Dâhilde Hükümetçe kabili tatbik olan bütün tedabiri tatbik edeceğiz. Bütün bu tedabir ile beraber iztırap ve rahatsızlık olacağım bilmek lâzımdır. Çünkü, gayrikabili içtinaptır. Kudreti beşer dâhilinde değildir. Efendiler! Mütesselli olduğumuz şudur ki, senelerden beri, hududu millî haricinde kalmış vatandaşların vaziyetleri mücerreptir. Bugün için, yarın için ve öbür gün için mukadder olan vaziyetten bütün kabiliyetlerini Anavatana hasretmek su-

retiyle kurtulmuş oluyorlar. Memleketin başka noktalarında, İstanbul ve diğer yerlerde bu mübadeleyi niçin tatbik etmediniz? diye bir itiraz vâridolamaz. Mevzuubahsolan meselenin en iyi bir sureti halli için zamanında âzamî kuvvet sarf olunur. Fakat bir sureti hal üzerinde karar aldıktan sonra memleketimiz dâhilindeki bütün anasır için vazifemiz maziye unutturacak bir sükûn tesis etmektir. Yeni Türkiye'nin hududu dâhilinde kalacak olan bütün vatandaşlar yekdiğerleriyle îtilâf etmesini bilerek bir vatan içerisinde huzur ve sükûn içinde yaşayacaklardır. Buna katiyen itimadediyoruz. Bu itimadı Meclisi Âlinin tasdikine arz ettiğimiz muahe-dat içinde teşviş edecek hiçbir nokta yoktur.

Sivil mevkufinin ve üseranın iadesine dair takdim ettiğimiz vesika zaten mevkii tatbikte olan ve hemen bitmekte olan bir şeydir.

Affı unumi Beyannamesi geliyor. Bunun ruhu on seneden beri hâdis olan birçok mesaili bir defada hal ve teskin etmek arzusudur. Kuvvetli olan noktası budur. Elbette zaif olan noktası vardır. Bu affı unumi ile vatana karşı olan vazifelerini ihmal etmiş olan ve binaenaleyh her türlü mukaddes hissiyat muvacehesinde itaptan kendilerini kurtarmıyacak olanların affı umumiden müstefidolmalarıdır, fakat affın başlıbaşına bir kuvveti ve bahusus geçmiş hâdisatı tasfiye ederek mâzinin silinmesi ve unutulması gibi evsafı yanında mahzuru göze alınabilir. Affı unumiye merbut olmak üzere bir protokol vardır ki, bu da aftan istifade ettirilmeleri bütün hüsnüniyetimize rağmen tarafımızdan deruhde edilemiyecek olan 150 kişinin bu aftan istisnasını ifade ediyor. Çok hüsnüniyetle hareket etmekle beraber çok hâdisat olmuştur ki, hâdisatın tekerrüründen içtinap için asgarî bir tedbir almak mecburiyetinden kendimizi kurtaramadık.

Yunanistan'da bulunan emlâki İslâmiye hakkında Yunan murahhaslarının verdiği vesikayı huzuru âlinize takdim ettim. Yunanistan'da kalan emlâki İslâmiyenin masuniyet ve mahfuziyeti hakkında yeni bir vesikadır.

Arkadaşlar! Hatiplerin mevzuubahsettikleri mühim beyannameler geliyor. Gerek idarei adliye ve gerek idarei sıhhiye içinde olan beyannameler. Bu beyannameler bizim tarafımızdan verilmiş beyannameler ve hakikati halde Türkiye'nin kendiliğinden ittihaz ettiği tedbirlerdir. O kadar büyük hâdisatı müşkül şerait içinde te-

mizlerken bu beyannameleri vererek her hangi bir surette mucibi tatmin ve temin olmak gayri-kabili içtinap bir mecburiyet halinde idi. Arkadaşlar! Bu beyannamelerde bizim hakkı-mevcudiyetimizi, hakkı hayatımızı, hakkı istiklâlimizi fiiliyatta nakzeden nkat yoktur. Bâzı hâtipler mubalâğa ile hislerini tersim ettiler ve varmak istediğimiz ideali vuzuh ile teressüm ettirdiler. Beyannamelerde beş sene müddet var ve beş sene nihayetinde kendiliğinden, yeni hiçbir münakaşaya, yeniden hiçbir teşebbüse ihtiyaçolmazsınız kendiliğinden sükût edecek iki beyanname bizi fiiliyatta ve hakikatte müşkülâta duçar etmez. İdarei Adliye için alacağımız hukuk müşavirleri Adliye Vekilini mürakabe edeceğinden bahsediliyor ve hangi kavanin Komisyonuna iştirak edecekleri sual ediliyor. Adliye Vekiline merbut bir memurun onu mürakabe etmesi nasıl vâridi hatır olabilir? Kezalik bu memurların iştirak edecekleri komisyonlar ancak Adliye Vekilinin tahtı idaresinde bulunan komisyonlar olacaktır. Muahedenin heyeti umumiyesinde, beyannamede, hakkı kazayı ihlâl eden nokta yoktur.

Bundan sonra Osmanlı İmparatorluğu tarafından ita edilmiş olan imtiyazlara ait Protokol geliyor. Osmanlı İmparatorluğu tarafından verilmiş imtiyazat ile ecebiler Osmanlı İmparatorluğu ile birçok teşebbüsâtı iktisadiyeye girişmişlerdir. Sermayeler dökülmüş, işler yapılmış, şirketler teessüs etmiştir. Efendiler! Biz memleketimize gelip sermaye dökülecek ve teşebbüsâtı iktisadiyeye girişecek erbâbı teşebbüse müşkülât ve mevani ika etmek zihniyetinde asla değiliz. Bilâkis bizim memleketimiz öyle bir muhiti emindir ki, buraya gelinir, istenilen miktarda sermaye dökülür, her türlü teşebbüsâtı iktisadiyeye girilebilir. Elverir ki, buraya gelecekler bu memleketin her hangi bir memleket gibi sahibi malûm olan, hukuku hayatiye ve hukuku istiklâliyesi müsellemlen olan bir muhit olduğunu bilsinler. Memleketimiz kavanininin hududu ve icabatı dâhilinde kalmak kaydı tabîsini ve meşru bir surette kazanmak lüzumunu kendileri kabul etsinler. Memlekette şu veya bu tarzda müşkülât çıkartmak şu veya bu tarzda hâkimiyet almak düşünmesinler. Fıtratımız, teşkilâtımız, muhitimiz suiistimalâta müsait değildir. Bilâkis meşru kazançlara emniyet ve teshilat vermek için müsaittir. Arzu ediyoruz ki, gelsinler, sermaye döksünler, iş yapsın-

lar, meşru istifade etsinler. Bu yalnız erbâbı teşebbüsün istifadesini temin etmez. Aynı zamanda tabii ve esaslı olarak memleket için de mucibi istifade olur. Şimdi bu esas dâhilinde bulunan bir devletin Osmanlı İmparatorluğu tarafından verilmiş olan imtiyazat ile memlekette hâsıl olan vaziyeti nazarı dikkate almaması kabîl olamazdı. Bu noktai nazardan birçok ihtilâfatı hallettik. Kabul ettiğimiz noktalar menafii memleketle kabili telif olan mâkûl hudutlar dâhilindedir. Bu imtiyazat içinde en çok müşkülât çektiklerimiz Harbi Umumiden evvel imtiyazı tamamîyet kesbetmemiş olanlardır. Gerek devletler arasında muhabere edilmiş ve gerek teşebbüsât esnasında muamelesi tamam olmamış imtiyazlar da mer'îdir tarzında umumî bir teklif vardı. Bu teklif sebebiyle çok müşkülât içinde kaldık. Her hangi iki hükümet adamı arasında geçmiş belki tamamen mâlûmunuz bile olmıyan bir vesika ile Türkiye'yi meçhul şeraitle meçhul bir imtiyaza râptedemezdik. İmtiyazat meselesinde Harbi Umumiden husule gelen fâsilâ kadar müddeti imtiyazın temdidini de bilhassa konferansın birinci safhasında mevzu-bahsoldu. Biz bu şirketlere henüz muahede imza edilmemiş iken bile müşkülât çıkarmıyacak kadar hulûs göstermişken yeniden taahhüdât altına giremezdik. Biz her nevi şirketlerin memleketimizde teessüs edebileceğini hulûsu niyetle ve fiilen göstermiş bulunuyoruz. Tasdikimize arz ettiğimiz vesikalar içinde Portekiz ve Belçika ile de sulhün tahakkuku için vesikalar vardır. Bundan sonra Tahliye Protokolü ve merbutu olan Beyanname gelir. Tahliye Protokolü Türkiye Büyük Millet Meclisinin tasdikinden itibaren muayyen bir müddet zarfında katî bir tahliyeyi tazammun eder. Bu protokol hakikî bir sulh yoluna girmekte olduğumuza amelî olan ilk vesikai emniyettir. Arz ettiğimiz vesikalar arasında Karaağaç'ın tahliyesine ve bize iade olunan Bozcaada ve İmroz'un iadesine dâir olan Protokol bir de Yugoslavya Devletinin muayyen bir zaman zarfında muahedeyi imza edebileceğine dair vesaik, bir de bütün bu mukavelâtı bir safhada hulûsa eden Senedi Nihai görüldür. Şimdiye kadar olan mülâhazatla Lozan'da imza ettiğimiz muahedenameyi ve bütün senedatı izah etmiş oluyorum.

Muhterem efendiler! Mücahedatı Milliyenin neticei hâsılasını takdim ettiğim muahedeler ve vesikalar tesbit ediyor. Bunlar için size ayrıca, bir hulûsa yapayım...

Mütecannis, yeknesak bir vatan, bunun dâhilinde harice karşı şu gayritabiî kuyuttan ve hükümet içinde hükümet ifade eden dahilî imtiyazattan müberra bir vaziyet; gayritabiî mükellefiyatı maliyeden âzâde bir hal, hakkı müdafaası mutlak, menabii mebzul ve serbest bir vatan. Bu vatanın adı Türkiye'dir. (Şiddetli alkışlar) O Türkiye'yi bu muahedenameler ifade ve tavzih etmektedir. (Alkışlar, bravo sadaları)

Efendiler! Türk milletinin hassai esasiyesi zannolunduğu gibi unsuru cidal olmak değildir. Uzun zamandan beri haksız muhacemata göğüs germek mecburiyetinde kaldığındandır ki, son devrelerde hassai cidali nazarı dikkati celbetmiştir. Türk Milletinin hassai esasiyesi sulh ve müsalemetsinde unsuru terakki ve medeniyet olmaktadır. (Alkışlar)

Efendiler! Temin ettiğimiz vatanın harap ve fakir olduğunu haricte ve dâhilde bilmiyen yoktur. Biz zannetmedik, hiçbir meseleyi hallederken düşünmedik ki karşımızda bulunan muhataplarımız zayıf yerlerimizi veya kuvvetli yerlerimizi fark edememişlerdir. Böyle yanlış bir hesaba düşmedik. Eğer böyle bir hataya düşmüş olsaydık hiçbir mücadelede muvaffak olmazdık. Daima hesabettik ki her hangi bir mücadelede zayıf ve kuvvetli yerlerimiz ne ise elbette karşımızdakiler, muhasımlarımız da bunları bilirler. Onun için söylüyorum ki, vatanın içinde bulunduğu ızdırabı ve bilhassa içinde bulunduğu fakir ve harabiyi, dâhilinde bilmiyen kimse olmadığı gibi haricinde bilmiyen kimse de yoktur.

Efendiler! Bizi endişeye sevk eden noktalar bütün dünyaca malûm olmakla beraber Türkiye büyük ve kavi bir Devlet, büyük ve kavi bir millet addolunmuştur. (Alkışlar) Sebebi nedir? Toz, toprak içindeki hayatı henüz Avrupa'nın diğer yerlerindeki hayatı ile kıyas kabul etmiyen bu memleketin vaziyeti ve asıl kuvveti nedir ki, zâhirine rağmen kavi, âtisi emin addolunur?

Efendiler! Bu memleketin menabii ne kadar kuvvetli, ne kadar mebzul olduğunu bizden daha iyi bütün dünya bilir. Kabili tasavvur mudur, erişilmez hedeflere varmak için vesaitsizliğe, maddî müşkilâta galebe eden bir memleket ve bir millet altın hazineleri üzerinde otursun, mahza kapısını açmayı bilmemek yüzünden fa-

kır ve ızdırabı kabili tedavi olmasın? Aslolan nokta menbain kendisine malik olup olmamaktır. Eğer memlekette menbain kuvvet, menbain servet, menbain inkişaf yok ise bunu yaratmak kimsenin elinde değildir. Her hangi bir taş parçası demir yapılamaz. Fakat eğer bu kuvvet varsa eksik olan bunu inkişaf ettirmek için ilimdir, tecrübendir, melekedir, zamandır ve bunların hepsi kudreti beşer dâhilinde olan avamildir ve bunların hepsi gayrikabili tasavvur müşkülâtı iktiham etmiş olan, bütün dünyaya karşı siyasi ve harbi mücadelesinde ispatı mevcudiyet etmiş olan bir milletin takati haricinde değildir. Âtiye kemali emniyetle bakıyoruz. Bizim nüfusumuzu, hayatımızı en yüksek seviye medeniye çıkararak için her türlü menabi ve vesait vardır. Efendiler! Bu vesait ve menabii işletmek için, milletin büyük bir âtiye doğru yürümesi için imkân veriniz. Sulh devresi gelmiştir. Tarif ettiğim güzel, mukaddes, her türlü şeraiti hayatiyeye malik vatanın inkişafını temin etmeye derhal başlamak zamanı gelmiştir. Milletın asıl vazifelerini ifa etmek, unsuru sulh ve müsalemets, âmili terakki ve medeniyet olmak için istidat ve kararına yol gösteriniz. Arkadaşlar! Hedefe varmak için evvelâ hedef vazih ve berrak bir surette malûm olmak lâzımdır. Yanar - döner bir ışık, bulutlar içerisinde meşkûk hedefler arkasında koşanların ilk müşkülât karşısında ayakları sürçer. Berrak ve mühim bir hedefe varmak için de bunun dümdüz olduğunu, her türlü müşkülâttan âzade bulunduğunu zannetmek büyük gaflettir. Büyük hedefin yolu sabır ve sebatı tüketecek zannolunan büyük müşkülât ile mâlidir. Varacağımız nokta mecmuai milleden en yüksek seviye terakki ve temeddündür. Gerçi fakir ve harabız. Fakat altın hazineleri içinde oturuyoruz. Yarın veya öbür gün behemehal bunları açabilir ve behemehal açmak mecburiyetindeyiz. Açmak için vasıta, takati beşer harici değildir. Ve semadan da inecek değildir. Bu vasıta muayyen bir hedefe doğru yılmıyarak mütemadiyen çalışmaktır. Ve bu yol her milletin yürüdüğü terakki yoludur. Artık iş zamanı gelmiştir.

Muhterem vekiller! Mücadelâtı milliyemizin neticesi hâsılasını tâyin edecek olan reylerinizi izhar ediniz. Millet ve bütün dünya vereceğiniz reye intizar etmektedir. (Devamlı ve sürekli alkışlar arasında kürsüden indiler)

REİS — Hariciye Vekili Paşa Hazretlerinden bir sual takriri var, okunacaktır.

Riyaseti Celileye

İsmet Paşa Hazretleri Türk'ün menafii hâyatıyesine mugayir harekâta bulunan bâzı kimselerden bahsetmişlerdi; isimlerinin zapta geçirilmesi için bu bapta izahat vermelerini rica ederiz.

Saruhan
Vâsıf

REİS — Paşa Hazretleri cevabınızı ne zaman vereceksiniz?

HARİCIYE VEKİLİ İSMET Pş. — Arkadaşlar! Bu kadar mühim bir zemin üzerinde fazla tafsilât istememenizi rica ederim. Bir hâdis geçerken bütün tafsilâtı ile izahat verdim.

REİS — Muahedemin heyeti umumiyesi hakkında başka söz istiyen kalmamıştır ve heyeti umumiyesinin müzakeresini kâfi görüp maddelere geçmek için birçok takrirler vardır. Okutuyorum.

Riyaseti Celileye

Muahedei sulhiyenin heyeti umumiyesinin müzakeresi kâfidir. Maddelere geçilmesini teklif ederim.

İstanbul
Ali Rıza

REİS — Müzakereyi kâfi görüp maddelere geçilmesini kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın... Müzakere kâfi görüldü. Maddelere geçilmesi de kabul edilmiştir.

Efendiler! Birinci kanun iki maddeden ibarettir. Fakat birinci madde sekiz kısımdan ibarettir. Aynı ayrı okuyacağız.

HARİCIYE ENCÜMENİ MAZBATA MUHARRİRİ DOKTOR TEVFIK RÜŞDÜ B. (İzmir) — Reis Bey söz verin..

REİS — Bu maddeye ait söz mü söyleyeceksiniz?

(Geçti sesleri)

Lozan Sulh Muahedesinin kabulüne dair kanunlar

MADDE 1. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan ve Romanya hükümetlerinin salâhiyettâr mürâlihasları arasında 1339-1923 senesi Temmuzunun yirmi dördüncü günü Lozan'da akıt ve imza olunan Sulh Muahedemesiyle berveçhi zir tadadolunan mukavolât

ve senedat Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul ve tasdik olunmuştur.

REİS — Bu maddeyi kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın.

TEVFIK RÜŞDÜ B. (İzmir) — Arkadaşlar encümen tarafından mevaddı kanuniye tadilen tanzim edildi. Huzuru tasdik ve tasvibinize arz edilen mevad muhteviyatının ve tarihlerinin tafavütü dolayısıyla ayrı ayrı kanunlar şeklinde tadilen tanzimi muvafık görüldü ve Hariciye Nazırı Paşa Hazretleri de bunu kabul ediyorlar. (Nazır değil, Vekil sesleri) Kelime üzerinde oynamıyalım. Hariciye Vekili Paşa Hazretleri demek istedim. Binaenaleyh Heyeti Umumiyeden encümenin tadili veçhile kabulünü teklif ederim.

REİS — Zaten encümenden gelen levayihî kanuniyeyi okuyoruz.

Efendim birinci maddenin birinci kısmını okuyoruz.

1. Boğazların usulü idaresine dair 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan Mukavelename,

REİS — Birinci kısmı kabul edenler lütfen el kaldırsın... Kabul edilmiştir.

2. Trakya hududuna dair 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan Mukavelename.

REİS — İkinci kısmı kabul edenler lütfen el kaldırsın... Kabul edilmiştir.

3. Türk ve Rum ahalinin mtibadelesine dair 30 Kânunusani 1923 tarihinde Lozan'da imza olunan mukavelename.

REİS — Üçüncü kısmı kabul edenler lütfen el kaldırsın... Kabul edilmiştir.

4. Affı umumiye dair 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan Beyanname ve protokol.

REİS — Dördüncü kısmı kabul edenler lütfen el kaldırsın... Kabul edilmiştir.

5. Lozan'da imza edilen senedatın bâzı ahkâmına Belçika ve Portekiz devletlerinin iltihakına dair 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imza olunan Protokol.

REİS — Beşinci kısmı kabul edenler lütfen el kaldırsın... Kabul edilmiştir.

6. Britanya, Fransa, İtalya kıtaatı tarafından işgal edilen Türk arazisinin tahliyesine dair 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imza olunan Protokol.

REİS — Altıncı kısmı kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın... Kabul edilmiştir.

7. Karaağaç arazisi ile Bozcaada ve İmroz adalarına dair olup Türkiye ve Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan tarafından 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imza olunan Protokol

REİS — Yedinci kısmı kabul edenler lütfen el kaldırsın... Kabul edilmiştir.

8. Sırp - Hırvat ve Sloven Devleti tarafından Muahedei Sulhiyenin imzasına mütedair 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imza olunan Protokol

REİS — Sekizinci kısmı kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Birinci maddenin heyeti umumiyesini kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir. İkinci maddeye geçildi.

MADDE 2. — İşbu kanunun icrasına İera Vekilleri Heyeti memurdur.

REİS — İkinci maddeyi kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Şimdi efendim, birinci kanun bitmiştir. Heyeti umumiyesini tâyini esamî ile reyî âlilerine vaz'edeceğim. Kabul edenler beyaz, etmiyenler kırmızı rey verir.

Efendim, ikinci kanun okunacak, yerlerimize oturalım. Birinci kanun için reylerini istimal etmiyenler varsa reylerini istimal etsinler. İstih-sali ara hitam bulmuştur.

Efendim şimdi ikinci kanunun müzakeresine başlıyoruz. Malûmuâliniz heyeti umumiyesi hakkında müzakere bitmiştir. Maddelere geçiyoruz.

Birinci maddeyi okuyoruz :

MADDE 1. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan ve Romanya Hükümetlerinin salâhiyettar murahhasları arasında 1339 - 1923 Temmuzunun yirmidördüncü günü Lozan'da akit ve imza olunan İkamet ve salâhiyeti adliyyeye dair Mukavelename Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul ve tasdik olunmuştur.

REİS — Bir mütâlâa var mı? Birinci maddeyi kabul edenler lütfen el kaldırsın. Birinci madde kabul edilmiştir.

İkinci maddeye geçiyorum. . .

MADDE 2. — İşbu kanunun icrasına İera Vekilleri Heyeti memurdur.

REİS — İkinci maddeyi kabul edenler lütfen el kaldırsın. İkinci madde kabul edilmiştir.

Şimdi ikinci kanunun heyeti umumiyesini birincisi gibi tâyini esamî ile reyinize vaz'edeceğiz. Efendim ikinci kanun için reylerini istimal etmiyenler lütfen reylerini istimal etsinler!

Efendim rica ederim, daha iki kanun vardır. Salonu terk etmeyiniz.

Efendim ikinci kanun için reylerini istimal etmiyen zevat lütfen istimal buyursunlar. İstih-sali âra hitam bulmuştur.

Efendim şimdi, üçüncü kanunun müzakeresine geçiyoruz.

MADDE 1. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan ve Romanya Hükümetlerinin salâhiyettar murahhasları arasında 1339 - 1923 senesi Temmuzunun yirmidördüncü günü Lozan'da akit ve imza olunan İkamet ve salâhiyeti adliyyeye dair Mukavelename Türkiye Büyük Millet Meclisince kabul ve tasdik olunmuştur.

REİS — Efendim, birinci maddeyi kabul edenler lütfen el kaldırsın. Birinci madde aynen kabul edilmiştir.

MADDE 2. — İşbu kanunun icrasına İera Vekilleri Heyeti memurdur.

REİS — Efendim, ikinci maddeyi kabul edenler lütfen el kaldırsın. İkinci madde aynen kabul edilmiştir.

Kanunun heyeti umumiyesini tâyini esamîyle reye vaz'ediyorum. Lütfen reylerinizi istimal buyurunuz.

Efendim, üçüncü kanun için reylerini istimal buyurmayan zevat varsa lütfen istimal buyursun. Efendim, istih-sali âra hitam bulmuştur.

Şimdi dördüncü kanunun müzakeresine başlıyoruz.

MADDE 1. — Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetiyle Britanya İmparatorluğu, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan ve Romanya hükümetlerinin salâhiyettar murahhasları arasında 1339 - 1923 senesi Temmuzunun yirmi dördüncü günü Lozan'da akit ve imza olunan Devleti Osmaniye tarafından verilmiş bâzı imtiyazata dair Protokol Türkiye Büyük Millet Meclisince tasdik olunmuştur.

REİS — Efendim, birinci maddeyi kabul edenler lütfen el kaldırsın. Birinci madde aynen kabul edilmiştir.

MADDE 2. — İşbu kanunun icrasına İera Vekilleri memurdur.

REİS — Efendim, ikinci maddeyi kabul edenler lütfen el kaldırsın. İkinci madde aynen kabul edilmiştir.

Binaenaleyh, dördüncü kanunu da tayıni esamiyle reyî âlinize vaz'ediyorum. Lütfen reylerinizi istimal buyurunuz.

Efendim, dördüncü kanun için reylerini istimal buyurmayan zevat lütfen istimal buyursunlar. İstihsali âra hitam bulmuştur.

Efendim, bu Sulh Muahedesi için, bâzı takrirler vardır. Onları okuyacağız.

Riyaseti Celileye

Lozan Sulh Muahedenamesiyle merbutatının tatbiki ahkâmı esnasında bâzı yanlış tefsirata meydan kalmamak üzere konferans zabıtnameleri hulâsalarının bir kitap halinde neşrini teklif ederiz.

Catalea	Tekirdağ
Şakir	Mehmed Cemil
Edirne	Karesi
Hüseyin Rifki	Hulûsi
Karesi	Karesi
Osman Niyazi	Ali Şuuri
Karesi	Karesi
Mehmed Cavîd	Haydar Âdil
Mersin	
Niyazi	

REİS — Efendim, bu takriri kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Riyaseti Celileye

Lozan Konferansında vazifelerini dirayet ve kiyasetle ifa eden Heyeti Murahhasamıza ve müşavir ve mütehassıslara Meclis namına beyanı teşekkür olunmasını teklif ederiz.

Denizli	Denizli
Mazhar Müfid	Yusuf
Denizli	Ertuğrul
Haydar Rüşdü	Fikret

REİS — Efendim, bu takriri kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Riyaseti Celileye

Hariciye Vekilimiz İsmet Paşa Hazretlerinin

Muahedei Sulhiye hakkındaki bugünkü beyanatının Türkçe ve Fransızca olarak tabı' ve neşrini teklif ederim.

23 Ağustos 1339

Sivas Mebusu

Rahmi

REİS — Efendim! Sivas Mebusu Rahmi Beyin takririni kabul edenler lütfen el kaldırsın. Kabul edilmiştir.

Efendim, müsaade buyurursanız tasnifi âranın neticesini arz edeyim : Birinci Kanuna (227) zat iştirak etmiş, (213) kabul, (14) ret, binaenaleyh Lozan Sulh Muahedenamesi hakkındaki birinci kanun lâyihası (213) rey ile kabul edilmiştir. (Alkışlar)

İkinci Kanuna (220) zat iştirak etmiş, (206) kabul, (14) ret, binaenaleyh Lozan Sulh Muahedenamesi hakkındaki ikinci kanun lâyihası (206) rey ile kabul edilmiştir. (Alkışlar)

Üçüncü Kanuna iştirak eden zevat (221) dir. (13) redde karşı (208) rey ile kabul edilmiştir. (Alkışlar)

Dördüncü Kanuna (225) zat iştirak etmiş, (212) kabul, (13) rettir. Binaenaleyh dördüncü kanun da (212) rey ile kabul ve tasdik edilmiştir efendim.

Efendim! Bâzı rüfekannın takriri vardır.

Riyaseti Celileye

Sulhun istihsalinde en büyük âmil olan şanlı ve kahraman ordumuza Meclisin selâm ve şükranlarının iblâğını teklif ederiz.

Ertuğrul	Trabzon
Fikret	Nebizade Hamdi
Afyon Karahisar	Denizli
İzzet Ulvi	Haydar Rüşdü

REİS — Efendim, Fikret Bey ve rüfekasının takririni kabul edenler lütfen el kaldırsın. (Müttefikan kabul, sadaları) Müttefikan kabul edilmiştir efendim.

Efendim, bu Muahedenin kabul ve tasdikı münasebetiyle bir arkadaşımızın daha takriri var okuyoruz.

Riyaseti Celileye

Büyük Millet Meclisinin 23 Nisan 1336 tarihinde resmi küşadı merasiminde teberrülken dua buyurmuş olan Bursa Mebusu Muhteremi Mustafa Fehmi Efendi Hazretleri tarafından lehülhamdâ velminne istihsal edilen maksadı mil-

liyi tevsik ve teyideden işbu Muahedenamenin tasdiki dolayısıyla de bir dua tilâvet buyurulmasını ve bu vesile ile de istihsali zafer uğrun-da isâri hûnu şehamet eden Mukaddes Şühedamızın ervahı mübarekelerine ithafı fâtiha olunmasını teklif eylerim.

Bozok «Yozgad»
Mebusu
Süleyman Sırrı

REİS — Efendim, Süleyman Sırrı Beyin takririni kabul edenler lûtfen el kaldırsın.

(Müttefikan, sesleri) Müttefikan kabul edilmiştir efendim.

(Bursa Mebusu Mustafa Fehmi Efendi kürsiye gelerek bir dua kıraat buyurdu ve fâtiha lar okundu.)

REİS — Efendim, müsaade ederseniz Cumartesi ruznamemizde bir şey yoktur. Arkadaşların encümenlerde çalışabilmesi için Pazar günü saat birbuçukta içtima etmek üzere Celseyi tatil ediyorum.

Hitamı müzakerat; saat : 5,55

Lozan Sulh Muahedenamesinin kabulüne dair Birinci Kanuna verilen reylerin neticesi

(Kabul edenler)

Tevfik Rüşdü B. (İzmir), Hacı İlyas Sâmî B. (Mus), Necati B. (Bursa), Ağaoğlu Ahmed B. (Kars), Âsaf B. (Hakkâri), Yakub Kadri B. (Mardin), Derviş B. (Mardin), Celâl Nuri B. (Gelibolu), Talât B. (Ardahan), Esad B. (Lâzistan), Hasan Fehmi Ef. (Kastamonu), Talât B. (Kângırı), Halil B. (Ertuğrul), Galib B. (Niğde), Mustafa Abdülhâlik B. (Kângırı), Ahmed Süreyya B. (Karesi), Dr. Tevfik B. (İçel), Ali Rıza B. (Kastamonu), Hafız İbrahim Ef. (İsparta), İsmail B. (Karahisarî Şarki), Ahmed Muhtar B. (Trabzon), Yunus Nâdi B. (Menteşe), İsmet B. (Çorum), Fuad B. (Lâzistan), Ahmed Hilmi B. (Kayseri), Rasim B. (Sivas), Rasih Ef. (Antalya), Midhat B. (Maras), Ahmed Şükrü B. (Dersim), Münir B. (Çorum), Tahsin B. (Aydın), Abidin B. (Saruhan), Mustafa Ef. (Konya), Bekir Sâmî B. (Tokad), Rifat B. (Kângırı), Zeki B. (Gümüşane), Süleyman Neemi B. (Canik), Ali Rıza B. (İstanbul), Hacı Edhem B. (Saruhan), Vehbi B. (Karesi), Ziya B. (Kângırı), Şefik B. (Trabzon), Kâmil Ef. (Karahisarî Sahib), İbrahim B. (İzmit), Halet B. (Erzurum), Mehmed Fuad B. (Kastamonu), Sabit B. (Kayseri), Feyzi Pş. (İstanbul), Rahmi B. (Sivas), İhsan B. (Cebelibereket), Ferid B. (Kütahya), Ali B. (Karahisarî Sahib), Ali Saip B. (Kozan), Emin Cemal B. (Bolu), Sadık B. (Karahisarî Sahib), Hulûsi B. (Karesi), Abdürrezak Çelebi B. (Mardin), Haydar Adil B. (Karesi), Ali Şadi B. (Kozan), İsmail Canbolad B. (İstanbul), Hafız Emin Ef. (İçel), Hamdi B. (İstanbul), Arif B. (Eskişehir), Seyh Seyfi Ef. (Kütahya), Şükrü B. (Bolu), Neemeddin Molla B. (Kastamonu), Cudi Pş. (Siverek), Mehmed Vasfi Ef. (Bolu), Fuad B. (Konya), Falih Rifki B. (Bolu), Muhiddin B. (Elâziz), Hacı Bedir Ağa (Malatya), Mustafa Zeki B. (İzmit), Hamdi B. (Bozok), Şükrü B. (Çanakkale), İbrahim B. (Ertuğrul), Halil Hulki Ef. (Süird), Ahmed İffet B. (Ertuğrul), Şakir B. (Ankara), Hüsrev B. (Urfa), Saraçoğlu Şükrü B. (İzmir), Hasan B. (Antalya), Haydar Rüşdü B. (Denizli), Rahmi B. (İzmir), Abdürrahman Şeref B. (İstanbul), Yusuf Akçura B. (İstanbul), Raif Ef. (Erzurum), Mus-

tafa Fehmi Ef. (Bursa), Hacı Kâmil Ef. (Tokad), Nebizade Hamdi B. (Trabzon), Dr. Fikret B. (Ertuğrul), Ahmed Mahir Ef. (Kastamonu), Kadri B. (Siverek), İsmail Kemal B. (Çorum), Hasan Fehmi B. (Gümüşane), Hilmi B. (Ankara), İhsan B. (Ankara), Dr. Halid B. (Kayseri), Naim Hâzım Ef. (Konya), Halid B. (Kastamonu), Vehbi B. (Aksaray), Avni B. (Bozok), Ali Rıza Ef. (Amasya), Reşad B. (Saruhan), Mehmed Sabri B. (Saruhan), Cevad Abbas B. (Bolu), Salih B. (Bozok), Ali Fethi B. (İstanbul), Mustafa Feyzi Ef. (Saruhan), Refik B. (Konya), Süleyman Sırrı Ef. (Trabzon), Esad B. (Amasya), Mahmud B. (Süird), Mehmed B. (Çanakkale), Cemil B. (Tekirdağ), Seyid B. (İzmir), Besim Atalay B. (Aksaray), Ragıp B. (Zonguldak), Mahbub Ef. (Kırşehir), İsmail Safa B. (Adana), İzzet Ulvi B. (Karahisarî Sahib), Mehmed Nuri B. (Kütahya), Ferid B. (Çorum), Kemal B. (Saruhan), İbrahim Süreyya B. (İzmit), Yusuf Kemal B. (Sinob), Recob B. (Kütahya), Mehmed B. (Karesi), Münir B. (Erzurum), Hacı Mehmed Ef. (Maras), Kemal B. (Adana), Abdülkadir B. (Maras), Mustafa B. (Tokad), Dr. Fuad B. (Kırklareli), Ömer Ef. (Kars), Neşet B. (Aksaray), Şakir B. (Çatalea), Talât Avni B. (Canik), Hamdullah Subhi B. (İstanbul), Feyzi B. (Diyarbakir), Ali Rıza B. (Kırşehir), Eyyüb Sabri Ef. (Konya), Tevfik Fikret B. (Konya), Ahmed Sâki B. (Antalya), Cavid Pş. (Canik), Nuh Naci B. (Kayseri), Musa Kâzım Ef. (Konya), Musa Kâzım B. (Karahisarî Sahib), Osman Niyazi B. (Karesi), Emin B. (Tokad), Osman Nuri B. (Bursa), Mazhar Müfid B. (Denizli), Hacı Bekir Ef. (Konya), Ali Şuuri B. (Karesi), Mükerrerem B. (İsparta), Şahin Ef. (Gaziantep), Mehmed Emin B. (Karahisarî Şarki), Ali B. (Lâzistan), Dr. Rıza Nur B. (Sinob), Hüseyin Hüsnü Ef. (İsparta), Muammer B. (Sivas), Avni B. (Cebelibereket), Yusuf B. (Denizli), Dr. Refik B. (İstanbul), Süleyman Sırrı B. (İstanbul), Sabit B. (Erzincan), Mustafa Ef. (Konya), Kâzım Hüsnü B. (Konya), Mahmud Esad B. (İzmir), Saffet B. (İzmit), Kâzım Pş. (Karesi), Şefik B. (Bayezid), Yusuf Ziya B. (Zonguldak), Yahya Galib B. (Kırşehir),

Hâzım B. (Niğde), Sâmi̇ Rifat B. (Çanakkale), Mustafa B. (Elâziz), Ziya Ef. (Erzurum), Hüseyin B. (Elâziz), Ragıb B. (Kütahya), Hamdi B. (Erzinean), Naci B. (Elâziz), Mahmud Ef. (Siverek), Abdullah Azmi Ef. (Eskişehir), Refet B. (Bursa), Rüşdü Pş. (Erzurum), Gazi Mustafa Kemal Pş. (İzmir), Murad B. (Antalya), Feridun Fikri B. (Dersim), Emin B. (Eskişehir), Câzım Ef. (Erzurum), Veysel Rıza B. (Gümüşane), Cevdet B. (Kütahya), Halil B. (Zonguldak), Ali Rıza B. (Muş), Necib Ali B. (Denizli), Dr. Mus-

tafa B. (Denizli), Tahsin B. (Maraş), Mahmud Celâi B. (İzmir), Zekâi B. (Aydın), Hüseyin Baki B. (Burdur), Osman Kadri B. (Muş), Mahmud Nedim B. (Malatya), Ruşen Eşref B. (Karahisarı Sahib), Hüseyin Rıfki B. (Edirne), Süleyman Sırrı B. (Bozok), Ali Süruri Ef. (Karahisarı Şarki), Dr. Kâzım B. (Denizli), Dr. Mehmed Hilmi B. (Malatya), Hâlid B. (Niğde), Kâzım Karabekir Pş. (İstanbul), Dr. Mazhar B. (Aydın), Ali Fuad Pş. (Ankara)

(Reddedenler)

Hoca Esad Ef. (Menteşe), Kılıç Ali B. (Gaziantep), Zamir B. (Adana), Mustafa Necati B. (İzmir), Ali Cenani B. (Gaziantep), Vâsıf B. (Saruhan), Yahya Kemal B. (Urfa), Necib B.

(Mardin), Niyazi B. (Mersin), Faik B. (Edirne), Şeyh Saffet Ef. (Urfa), Şükrü Kaya B. (Menteşe), Besim B. (Mersin), Faik B. (Tekirdağ)

Lozan Sulh Muahedenamesinin kabulüne dair İkinci Kanuna verilen reylerin neticeleri

(Kabul edenler)

Feridun Fikri B. (Dersim), Ragıb B. (Zonguldak), Nebizade Hamdi B. (Trabzon), Mehmed Emin B. (Karahisarı Şarki), Hâzım B. (Niğde), Neemeddin Molla B. (Kastamonu), Süleyman Sırrı B. (İstanbul), Dr. Tefvik Rüşdü B. (İzmir), Fevzi Pş. (İstanbul), Yusuf B. (Denizli), Câzım Ef. (Erzurum), Dr. Fuad B. (Kırkilise), Hüsrev B. (Urfa), Esad B. (Lâzistan), Hacı Kâmil Ef. (Tokad), Abdürrahman Şeref B. (İstanbul), Abdullah Azmi Ef. (Eskişehir), Naim Hâzım Ef. (Konya), Ziya Gökâlp B. (Diyarbakir), Sâmi̇ Rifat B. (Çanakkale), Hasan B. (Antalya), Ali Şururi B. (Karesi), Ali Fuad Pş. (Ankara), Saffet B. (İzmit), Hamdullah Subhi B. (İstanbul), Recob B. (Kütahya), Mehmed B. (Çanakkale), Muammer B. (Sivas), Vehbi B. (Karesi), Emin B. (Eskişehir), Âsaf B. (Hakkâri), Hacı Bekir Ef. (Konya), Emin B. (Tokad), Kemal B. (Adana), Midhat B. (Maraş), Mehmed B. (Karesi), Esad B. (Amasya), Tefvik Fikret B. (Konya), Osman Kadri B. (Muş), Ahmed Muhtar B. (Trabzon), Halet B. (Erzurum), Abdülkadir B. (Maraş), Ömer Ef. (Kars), İhsan B. (Anka-

ra), Ekrem B. (Lâzistan), Ali Saib B. (Kozan), İsmet B. (Çorum), Osman Nuri B. (Bursa), Mazhar Müfid B. (Denizli), Kadri B. (Siverek), Mustafa Vası B. (Tokad), Mustafa Zeki B. (İzmit), Rasim B. (Sivas), Necati B. (Bursa), İsmail B. (Karahisarı Şarki), Dr. Mazhar B. (Aydın), Halil B. (Ertuğrul), Ali Rıza B. (Kastamonu), Mustafa Fehmi Ef. (Bursa), Münir B. (Erzurum), Rahmi B. (İzmir), Besim Atalay B. (Aksaray), Eyüb Sabri Ef. (Konya), Hacı Edhem B. (Saruhan), Şakir B. (Çatalca), Kemal B. (Saruhan), Naci B. (Elâziz), İbrahim B. (Ertuğrul), Tahsin B. (Maraş), Hacı Mehmed Ef. (Maraş), Münir B. (Çorum), Hilmi B. (Ankara), Mustafa Abdülhalik B. (Kângırı), İsmail Canbolad B. (İstanbul), Şükrü B. (Bolu), Rahmi B. (Sivas), Mustafa B. (Elâziz), Talât B. (Ardahan), Haydar Âdil B. (Karesi), Ali Rıza B. (Muş), Hamdi B. (Bozok), Mahmud Ef. (Siverek), Yusuf Kemal B. (Sinob), Cavid Pş. (Canik), Sabit B. (Kayseri), Derviş B. (Mardin), İzzet Ulvi B. (Karahisarı Sahib), Hulûsi B. (Karesi),

Murad B. (Antalya), Mehmed Nuri B. (Kütahya), Neşet B. (Aksaray), Ahmed Mahir Ef. (Kastamonu), Dr. Rıza Nur B. (Sinob), Yahya Galib B. (Kırşehir), Emin Cemal B. (Bolu), Zekâi B. (Aydın), Ali Fethi B. (İstanbul), Hasan Fehmi Ef. (Kastamonu), Abidin B. (Saruhan), Mahbub Ef. (Kırşehir), Mahmud Esad B. (İzmir), Bekir Sâmi B. (Tokad), Hacı Bedir Ağa (Malatya), Seyyid B. (İzmir), Fuad B. (Lâzistan), Mükerrerem B. (İsparta), Vehbi B. (Aksaray), Ali B. (Karahisarı Sahib), Rüşdü Pş. (Erzurum), Dr. Mehmed Hilmi B. (Malatya), Mustafa Feyzi Ef. (Saruhan), İbrahim Süreyya B. (İzmit), Hafız İbrahim Ef. (İsparta), Dr. Fikret B. (Ertuğrul), Ali Rıza Ef. (Amasya), Yunus Nâdi B. (Menteşe), Mehmed Ef. (Bolu), Mahmud Celâl B. (İzmir), Reşad B. (Saruhan), İbrahim B. (İzmit), Halil B. (Zonguldak), Ahmed Hilmi B. (Kayseri), Cevad Abbas B. (Bolu), Rifat B. (Kângırı), Ruşen Eşref B. (Karahisarı Sahib), Şakir B. (Ankara), Musa Kâzım B. (Karahisarı Sahib), Haydar Rüşdü B. (Denizli), Şükrü B. (Çanakkale), Kâmil Ef. (Karahisarı Sahib), Fuad B. (Konya), Şefik B. (Bayezid), İhsan B. (Cebelibereket), Galib B. (Niğde), Mahmud Nedim B. (Siird), Halil Hulki Ef. (Siird), Yusuf Ziya B. (Zonguldak), Falih Rıfka B. (Bolu), Arif B. (Eskişehir), Dr. Hâlid B. (Kayseri), Süleyman Sırrı B. (Bozok), Musa Kâzım Ef. (Konya), Ahmed Süreyya B. (Karesi), İlyas Sâmi B. (Muş), Avni B. (Bozok), Sadık B. (Karahisarı Sahib), Veysel Rıza B.

(Gümüşane), Hamdi B. (İstanbul), Sabit B. (Erzincan), Zeki B. (Gümüşane), Süleyman Necmi B. (Canik), Muhiddin B. (Elâziz), Hâlid B. (Kastamonu), Osman Niyazi B. (Karesi), Şefik B. (Trabzon), Ferid B. (Kütahya), Ali Şâdi B. (Kozan), Hüseyin Rıfka B. (Edirne), Cevdet B. (Kütahya), Hüseyin B. (Elâziz), Ahmed Sâki B. (Antalya), Ferid B. (Çorum), Ali B. (Lâzistan), Dr. Tevfik B. (İçel), Salih B. (Bozok), Şahin Ef. (Gazianteb), Celâl Nuri B. (Gelibolu), Rasih Ef. (Antalya), Mahmud Nedim B. (Malatya), Ahmed İffet B. (Ertuğrul), Ziya B. (Kângırı), Hafız Emin Ef. (İçel), Dr. Refik B. (İstanbul), Cemil B. (Tekirdağ), Tahsin B. (Aydın), Talât B. (Kângırı), Nuğ Naci B. (Kayseri), Mustafa Ef. (Konya), İsmail Safa B. (Adana), Şeyh Seyfi Ef. (Kütahya), Ragıb B. (Kütahya), Hâlid B. (Niğde), Gazi Mustafa Kemal Pş. (İzmir), Feyzi B. (Diyarbakir), Yakub Kadri B. (Mardin), Kâzım Karabekir Pş. (İstanbul), Abdürrezzak Çelebi B. (Mardin), Dr. Mustafa B. (Çorum), Hüseyin Baki B. (Burdur), Hüseyin Hüsnü Ef. (İsparta), İsmail Kemal B. (Çorum), Ali Rıza B. (Kırşehir), Cudi Pş. (Siverek), Yusuf Akçura B. (İstanbul), Refet B. (Bursa), Hamdi B. (Erzincan), Saracoğlu Şükrü B. (İzmir), Sabri B. (Saruhan), Ağaoglu Ahmed B. (Kars), Raif Ef. (Erzurum), Ali Süruri Ef. (Karahisarı Şarki), Refik B. (Konya), Mustafa Ef. (Konya), Dr. Kâzım B. (Denizli), Necib Ali B. (Denizli)

(Reddedenler)

Yahya Kemal B. (Urfa), Necib B. (Mardin), Mustafa Necati B. (İzmir), Vâsıf B. (Saruhan), Ali Cenani B. (Gazianteb), Hoca Esad Ef. (Menteşe), Şükrü Kaya B. (Menteşe), Şeyh Saffet Ef.

(Urfa), Zamir B. (Adana), Niyazi B. (Mersin), Faik B. (Edirne), Besim B. (Mersin), Faik B. (Tekirdağ), Kılıç Ali B. (Gazianteb)

Lozan Sulh Muahedenamesinin kabulüne dair Üçüncü Kanuna verilen reylerin neticesi

(Kabul edenler)

Cevad Abbas B. (Bolu), İbrahim Süreyya B. (İzmit), Yusuf Akçura B. (İstanbul), Süleyman Sırrı B. (Bozok), Ağaoglu Ahmed B. (Kars), Hafız İbrahim Ef. (İsparta), Zeki B. (Gümüşane), Süleyman Neemi B. (Canik), Ziya B. (Kângırı), Hâlid B. (Kastamonu), Murad B. (Antalya), Feridun Fikrî B. (Dersim), Şefik B. (Trabzon), Halil Hulki Ef. (Siird), Dr. Halid B. (Kayseri), Fuad B. (Lâzistan), Münir B. (Çorum), Mustafa Feyzi Ef. (Saruhan), Mustafa Zeki B. (İzmit), Emin Cemal B. (Bolu), Halet B. (Erzurum), Ragıp B. (Zonguldak), Musa Kâzım B. (Karahisarî Sahib) Avni B. (Cebelibereket), Feyzi B. (Diyarbakir), Ahmed İffet B. (Ertuğrul), Talât B. (Kângırı), Osman Niyazi B. (Karesi), Receb B. (Kütahya), Mustafa Vasfi B. (Tokad), Ali Rıza B. (Kastamonu), Hasan Fehmi B. (Gümüşane), Ali Fethi B. (İstanbul), Ziya Gökalp B. (Diyarbakir), İlyas Sâmî B. (Muş), Yahya Galib B. (Kırşehir), Mahmud Celâl B. (İzmir), Neemeddin Molla B. (Kastamonu), Yunus Nâdi B. (Menteşe), Ali Rıza B. (İstanbul), Şakir B. (Ankara), Mahmud Nedim B. (Malatya), Kadri B. (Siverek), Ali B. (Lâzistan), Abdullah Azmi Ef. (Eskişehir), Dr. Fuad B. (Kırkkilise), Mükkerrem B. (İsparta), Yusuf B. (Denizli), Ferid B. (Çorum), Rasim B. (Sivas), Midhat B. (Maras), Hâzin B. (Niğde), İsmail B. (Karahisarî Şarki), Hüseyin B. (Urfa), Dr. Refik B. (İstanbul), Dr. Mazhar B. (Aydın), Arif B. (Eskişehir), Fuad B. (Konya), Saifet B. (İzmit), Rüşdü Pş. (Erzurum), Neşet B. (Aksaray), İbrahim B. (İzmit), Hulûsi B. (Karesi), Mazhar Müfid B. (Denizli), Hacı Kâmil Ef. (Tokad), Dr. Mustafa B. (Çorum), Osman Nuri B. (Bursa), Yakub Kadri B. (Mardin), Hamdi B. (Erzincan), Dr. Kâzım B. (Denizli), Ali Saib B. (Kozan), Necati B. (Bursa), Raif Ef. (Erzurum), Naci B. (Elâziz), Tahsin B. (Maras), Ahmed Şükrü B. (Dersim), Ali Süruri Ef. (Karahisarî Şarki), Tefvik Fikret B. (Konya), Ekrem B. (Lâzistan), Hüseyin B. (Elâziz), Ragıp B. (Kütahya), Hüseyin Hüsnü Ef. (İsparta), Câzım Ef. (Erzurum), Mehmed Nuri B. (Kütahya), Refet B. (Bursa), Mehmed Ef. (Bolu), Falih Rifki B. (Bolu), Galib B. (Niğde), Mehmed Emin B. (Karahisarî Şarki), Şahin Ef.

(Gazianteb), Saracoğlu Şükrü B. (İzmir), Vehbi B. (Aksaray), Hilmi B. (Ankara), Mehmed B. (Çanakkale), Hasan B. (Antalya), Mahmud Esad B. (İzmir), Cevdet B. (Kütahya), Âsaf B. (Hakkâri), Sadık B. (Karahisarî Sahib), Hacı Bedir Ağa (Malatya), Sabri B. (Saruhan), İsmail Canbolad B. (İstanbul), Halil B. (Zonguldak), Abidin B. (Saruhan), Nebizade Hamdi B. (Trabzon), Rıza Nur B. (Sinob), Ali Şâdi B. (Kozan), Ali Fuad Pş. (Ankara), Bekir Sâmî B. (Tokad), Ahmed Hilmi B. (Kayseri), Nuh Naci B. (Kayseri), Münir B. (Erzurum), Cemil B. (Tekirdağ), Hamdi B. (Bozok), Kâmil Ef. (Karahisarî Sahib), İhsan B. (Cebelibereket), Mahmud Ef. (Siverek), Şefik B. (Bayezid), Hafız Emin Ef. (İçel), Ahmed Muhtar B. (Trabzon), Eyüb Sabri Ef. (Konya), Kemal B. (Saruhan), Sabit B. (Kayseri), Sâmih Rifat B. (Çanakkale), İsmail Kemal B. (Çorum), Ziya Ef. (Erzurum), İsmet B. (Çorum), İhsan B. (Ankara), Haydar Âdil B. (Karesi), Hacı Mehmed Ef. (Maras), Musa Kâzım Ef. (Konya), Cuđi Pş. (Siverek), Şeyh Seyfi Ef. (Kütahya), Emin B. (Tokad), Osman Kadri B. (Muş), Mustafa Ef. (Konya), Şükrü B. (Bolu), Fevzi Pş. (İstanbul), Tahsin B. (Aydın), Süleyman Sırrı B. (İstanbul), Celâl Nuri B. (Gelibolu), Mustafa Abdülhalik B. (Kângırı), Abdurrahman Şeref B. (İstanbul), İzzet Ulvi B. (Karahisarî Sahib), Salih B. (Bozok), İsmail Safa B. (Adana), Ömer Ef. (Kars), Naim Hâzım Ef. (Konya), Sabit B. (Erzincan), Hacı Bekir Ef. (Konya), Mehmed Vehbi B. (Karesi), Talât B. (Ardahan), Esad B. (Lâzistan), Ruşen Eşref B. (Karahisarî Sahib), Rifat B. (Kângırı), Seyyid B. (İzmir), Reşad B. (Saruhan), Refik B. (Konya), Mahmud B. (Siird), Muamner B. (Sivas), Cavid Pş. (Canik), Şakir B. (Çatalca), Kemal B. (Adana), Ali B. (Karahisarî Sahib), Mahbulb Ef. (Kırşehir), Hamdi B. (İstanbul), Dr. Tefvik B. (İçel), Rahmi B. (İzmir), Derviş B. (Mardin), Besim Atalay B. (Aksaray), Şükrü B. (Çanakkale), Hacı Edhem B. (Saruhan), İbrahim B. (Ertuğrul), Veysel Rıza B. (Gümüşane), Mustafa B. (Elâziz), Ahmed Süreyya B. (Karesi), Ali Rıza Ef. (Amasya), Ta-

lât B. (Canık), Avni B. (Bozok), Esad B. (Amasya), Halil B. (Ertuğrul), Hüseyin Baki B. (Burdur), Mehmed B. (Karesi), Abdülkadir B. (Maras), Haydar Rüşdü B. (Denizli), Ahmed Saki B. (Antalya), Kâzım Karabekir Pş. (İstanbul), Ali Şuuri B. (Karesi), Rasih Ef. (Antalya), Hasan Fehmi Ef. (Kastamonu), Yusuf Ziya B. (Zonguldak), Mustafa Ef. (Konya), Dr. Tevfik Rüşdü B. (İzmir), Hamdullah Suphi

B. (İstanbul), Yusuf Kemal B. (Sinob), Mustafa Fehmi Ef. (Bursa), Gazi Mustafa Kemal Pş. (İzmir), Necib Ali B. (Denizli), Mehmed Mahir Ef. (Kastamonu), Muhiddin B. (Elâziz), Emin B. (Eskişehir), Hüseyin Rıfkı B. (Edirne), Abdürrezzak Çelebi B. (Mardin), Süleyman Sırrı B. (Trabzon), Dr. Fikret B. (Ertuğrul), Ali Rıza B. (Kırşehir), Hâzım B. (Niğde), Ali Rıza B. (Muş)

(Reddedenler)

Niyazi B. (Mersin), Vâsıf B. (Saruhan), Kılıç Ali B. (Gazianteb), Hoca Esad Ef. (Menteşe), Yahya Kemal B. (Urfa), Şeyh Saffet Ef. (Urfa), Şükrü Kaya B. (Menteşe), Necib B.

(Mardin), Ali Cenani B. (Gazianteb), Besim B. (Mersin), Zamir B. (Adana), Faik B. (Edirne), Mustafa Necati B. (İzmir)

Lozan Sulh Muahedenamesinin kabulüne dair Dördüncü Kanuna verilen reylerin neticesi

(Kabul edenler)

Hacı Kâmil Ef. (Tokad), Zeki B. (Gümüşane), Mahmud Celâl B. (İzmir), Refik B. (Konya), Sâmih Rifat B. (Çanakkale), Mahmud Nedim B. (Malatya), Mehmed Ef. (Bolu), Murad B. (Antalya), Dr. Rıza Nur B. (Sinob), İhsan B. (Ankarâ), Salih B. (Bozok), Kâzım Karabekir Pş. (İstanbul), Osman Kadri B. (Muş), Ali B. (Lâzistan), Süleyman Sırrı B. (İstanbul), Mustafa Fevzi Ef. (Saruhan), Hafız İbrahim Ef. (İsparta), Rahmi B. (İzmir), Dr. Fikret B. (Ertuğrul), Recep B. (Kütahya), Yusuf Akçura B. (İstanbul), Mehmed Nuri B. (Kütahya), Şahin Ef. (Gazianteb), Ahmed İffet B. (Ertuğrul), Mahmud Esad B. (İzmir), Rüşdü Pş. (Erzurum), Dr. Refik B. (İstanbul), Mustafa Fehmi Ef. (Bursa), İsmet Pş. (Malatya), Hamdi B. (Erzincan), Tahsin B. (Maras), İsmail B. (Karahisar Şarki), İsmet B. (Çorum), Mustafa Zeki B. (İzmit), Muammer B. (Sivas), Ziya Gökâl B. (Diyarbakir), Dr. Fuad B. (Kırklareli), Avni B. (Celibereket), Ahmed Şükrü B. (Dersim) Necib Ali B. (Denizli), Dr. Mazhar B. (Aydın), Mehmed Emin B. (Karahisar Şarki), Saffet B. (İzmit), Hasan B. (Antalya), Naci B. (Elâziz), Ahmed Muhtar B.

(Trabzon), Mahmud B. (Siird), Ahmed Süreyya B. (Karesi), Ahmed Sâki B. (Antalya), Esad B. (Amasya), Feridun Fikri B. (Dersim), Kadri B. (Siverek), İhsan B. (Celibereket), Cemil B. (Tekirdağ), Ahmed Hilmi B. (Kayseri), Şükrü B. (Çanakkale), Cavid Pş. (Canık), Kâmil Ef. (Karahisar Sahib), Dr. Mustafa B. (Çorum), Zekâi B. (Aydın), Hâlid B. (Kastamonu), Abdurrahman Şeref B. (İstanbul), Abdürrezzak Çelebi B. (Mardin), İlyas Sâmi B. (Muş), İzzet Ulvi B. (Karahisar Sahib), Ferid B. (Çorum), Dr. Tevfik B. (İçel), Hilmi B. (Ankara), Hasan Fehmi B. (Gümüşane), Yakub Kadri B. (Mardin), Refet B. (Bursa), Hâlid B. (Niğde), Yunus Nâdi B. (Menteşe), Mustafa Ef. (Konya), Münir B. (Çorum), Emin Cemal B. (Bolu), İbrahim B. (İzmit), Ali Rıza B. (Kastamonu), Tevfik Fikret B. (Konya), Ali B. (Karahisar Sahib), İsmail Kemal B. (Çorum), Necati B. (Bursa), İsmail Safa B. (Adana), Ali Rıza Ef. (Amasya), Ali Saib B. (Kozan), Avni B. (Kozan), Raif Ef. (Erzurum), Rasih Ef. (Antalya), Mahub Ef. (Kırşehir), Emin B. (Tokad), Ömer Ef. (Kars), Cevdet B. (Kütahya), Ziya B. (Kangırı), Neemeddin Molla B. (Kastamonu).

Halil Hulki Ef. (Siird), Muhiddin B. (Elâziz), Ahmed Mahir Ef. (Kastamonu), Ali Fethi B. (İstanbul), Tahsin B. (Aydın), Şefik B. (Bazeyid), Mehmed Fuad B. (Kastamonu), Dr. Hâlid B. (Kayseri), Emin B. (Eskişehir), Hamdi B. (Bozok), Yahya Galib B. (Kırşehir), Ziya Ef. (Erzurum), Yusuf Ziya B. (Zonguldak), Yusuf Kemal B. (Sinob), Bekir Sâmî B. (Tokad), Halil B. (Zonguldak), Dr. Kâzım B. (Denizli), Besim Atalay B. (Aksaray), Ekrem B. (Lâzistas), Ali Rıza B. (İstanbul), Mustafa Ef. (Konya), Rasim B. (Sivas), Abdülkadir B. (Maras), Nuh Naci B. (Kayseri), Hacı Mehmed Ef. (Maras), Galib B. (Niğde), Yusuf B. (Denizli), Halil B. (Ertuğrul), Ferid B. (Kütahya), Hüseyin Rifki B. (Edirne), Mahmud Ef. (Siverek), Dr. Mehmed Hilmi B. (Malatya), Şefik B. (Trabzon), Abdullah Azmi Ef. (Eskişehir), Fuad B. (Konya), Devriş B. (Mardin), Ali Süruri Ef. (Karahisar Şarki), Halet B. (Erzurum), Kemal B. (Saruhan), Haydar Âdil B. (Karesi), Neşet B. (Aksaray), Ağaoglu Ahmed B. (Kars), Osman Niyazi B. (Karesi), Cevad Abbas B. (Bolu), Midhat B. (Maras), Şeyh Seyfi Ef. (Kütahya), Haydar Rüşdü B. (Denizli), Reşad B. (Saruhan), Hulûsi B. (Karesi), Münir B. (Erzurum), Âsar B. (Hakkâri), Rifat B. (Kângırı), Hafız Emin Ef. (İçel), Falih Rifki B. (Bolu), Vehbi B. (Aksaray), Ali Rıza B. (Kırşehir), Celâl Nuri B. (Gelibolu), Seyid B. (İzmir), Ragıb B. (Zonguldak), Hamdi B. (İstanbul), Câzım Ef. (Er-

zurum), Naim Hâzım Ef. (Konya), Cudi Pş. (Siverek), Saracoğlu Şükrü B. (İzmir), Fevzi Pş. (İstanbul), Mehmed B. (Çanakale), Hüseyin B. (Elâziz), Hasan Fehmi Ef. (Kastamonu), Şükrü B. (Bolu), Abidin B. (Saruhan), Mükerrrem B. (İsparta), Rahmi B. (Sivas), Ali Fuad Pş. (Ankara), Talât B. (Kângırı), (Musa Kâzım Ef. (Konya), İsmail Canbolat B. (İstanbul), Mehmed Vehbi B. (Karesi), Şakir B. (Ankara), Veysel Rıza B. (Gümüşane), Hâzım B. (Niğde), Şakir B. (Çatalea), Ruşen Eşref B. (Karahisar Sahib), Hüsrev B. (Urfa), Musa Kâzım B. (Karahisar Sahib), Sadık B. (Karahisar Sahib), İbrahim B. (Ertuğrul), Mustafa Abdülhalik B. (Kângırı), Talât B. (Ardahan), Süleyman Sırrı B. (Bozok), Hacı Bekir Ef. (Konya), Hacı Bedir Ağa (Malatya), Nebizâde Hamdi B. (Trabzon), Hacı Edhem B. (Saruhan), Ali Şuuri B. (Karesi), Mehmed B. (Karesi), Hüseyin Baki B. (Burdur), Feyzi B. (Diyarbakir), Sabit B. (Erzincan), Sabit B. (Kayseri), Mustafa B. (Elâziz), Osman Nuri B. (Bursa), Mazhar Müfid B. (Denizli), Ali Rıza B. (Muş), Kemal B. (Adana), Süleyman Necmi B. (Canik), Eyüb Sabri Ef. (Konya), Sabri B. (Saruhan), Hüseyin Hüsnü Ef. (İsparta), İbrahim Süreyya B. (İzmit), Ragıb B. (Kütahya), Ali Şâdi B. (Konya), Talât B. (Canik), Süleyman Sırrı Ef. (Trabzon), Arif B. (Eskişehir), Esad B. (Lâzistan), Mustafa B. (Tokad), Gazi Mustafa Kemal Pş. (Ankara)

(Ret edenler)

Hoca Esat Ef. (Menteşe), Besim B. (Mersin), Şükrü Kaya B. (Menteşe), Necib B. (Mardin), Mustafa Necati B. (İzmir), Şeyh Saffet Ef. (Urfa), Yahya Kemal B. (Urfa),

Kılıç Ali B. (Gaizanteb), Zamir B. (Adana), Niyazi B. (Mersin), Vâsıf B. (Saruhan), Faik B. (Edirne), Ali Cenani B. (Gazianteb)

İçtimai âti ruznamesi

1. — Zaptı sabık hulâsası

2. — Evraki varide

Levahiye kanuniye

İera Vekilleri Heyeti Riyasetinden mevрут men'i şekavet kanunu lâyihası

Tekâlifi kanuniye

Zonguldak Mebusu Hilmi Beyin, Türkçe kanunu lâyihası.

Zonguldak Mebusu Hilmi Beyin, İmar Vekâleti kanun lâyihası

Zonguldak Mebusu Hilmi Beyin, Köy idaresi kanun lâyihası

Zonguldak Mebusu Hilmi Beyin, Artar Vergi kanun lâyihası

Zonguldak Mebusu Hilmi Beyin, Dahiliye Vekilliğinin ilgasiyle işlerinin İera Vekilleri Heyeti Reislğine raprı hakkında lâyihası

Tezkereler

Fırar fiilinden idama mahkûm ve Divanı Temyizi Askerice tasvibedilen Mehmedoğlu Mehmed hakkındaki hükmünü tasdikine dair İera Vekilleri Heyeti Riyaseti tezkeresi

Geçen Meclisten müdevver evraktan lüzumlu ve lüzumsuz olanların tasnif ve merbut listelerde irae edildiğine dair Müdafaai Milliye Encümeni mazbatası

Geçen Meclisten müdevver evraktan lüzumlu ve lüzumsuz olanların tasnif ve merbut listelerde irae edildiğine dair Nizamnamei Dahilî Encümeni Mazbatası

Sulh Muahedemesinin tasdikı tebrikini mutazammın Darülfünun Eminliğinden ve Galib Kemalî Beyden mevрут telgraflar

Kal'ei Sultaniye mülhakatından Erenköy nahiyesi merkezinde meskûn Arnavut muhacerinin diğer mahalle nakilleri hakkında Çanakkale Mebusu Mehmed Beyin İera Vekilleri Heyeti Riyasetinden temenni takriri

Memurün Muhakemat Encümeni ve Tetkik Heyeti intihabatı

Lüzumlu ve lüzumsuz evrak hakkında Posta ve Telgraf Encümeni mazbatası

Lüzumlu ve lüzumsuz evrak hakkında İktisat Encümeni mazbatası

Lüzumlu ve lüzumsuz evrak hakkında Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Encümeni mazbatası

*Tahlif**Müzakere edilecek mevad*

Gazianteb ve diğer sancakların teşkilât ve hudutlarına dair 14 Mart 1334 tarihli Kanunun tatbikine dair Gazianteb Mebusu Ali Cenani Bey ve rüfekasının takriri.

